

İran-İrak Savaşı: Türkiye Sınırlarında Terörizme Etkisi

Iran-Iraq War: Effect on Terrorism on Turkey's Borders

Seçil ÖZDEMİR*

Öz

1980'de İran- İrak arasında sekiz yıl sürecek ve etkileri 21. yüzyılda devam edecek savaş başlamıştır. Türkiye, sınır komşuları arasındaki savaştan ve sonuçlarından çok yönlü olarak etkilenmiştir. Savaş sürecinde Türkiye'nin doğu ve güney doğu sınırlarında terörizm gelişmiştir. Türkiye'nin bölgesel etkisi terörizm problemi ile çevrelenmiştir. Savaş süreci bu durumun oluşmasına alt yapı sağlamıştır.

1978'de kurulan PKK (Partiyi Kargeranı Kürdistan) terör örgütü Türk Silahlı Kuvvetleri'ni hedef alan saldırılarına 1984'te başlamıştır. Bu süreçte ise PKK, Türkiye'nin komşuları İran-İrak-Suriye sınırlarında kurduğu kamplarda ve Lübnan'da gelişme imkanları bulmuş, savaş koşullarının oluşturduğu sıkıntılı süreçte Türkiye sınırlarına sızmayı başarmıştır. İran-İrak Savaşı bittikten sonra ise Türkiye'nin güvenliğine yönelik bu tehdit ortadan kalkmamıştır. Sonucunda Türkiye dahil olmadığı bir savaşın etkilerini sadece siyasi, sosyal, ekonomik yönleriyle değil sınırlarında gelişen terörizm sorunu ile uzun vadeli bir tehdit olarak yaşamıştır.

Bu çalışmada İran-İrak Savaşı'nın temel çerçevesi, savaş süresince Türkiye'nin savaşın taraflarına yönelik tutumu ve savaşın Türkiye'nin sınırlarında terörizmin yerleşmesine etkileri değerlendirilmiştir.

Çalışmada dönemin Türk Basını, Batılı ülkelerin medya kaynakları ve bazı arşiv kayıtları incelenmiştir; Bununla birlikte dönem siyasetçilerine ait basına yansıyan demeçler, hatırat niteliğindeki eserlerden çalışmanın iddiasını ve içeriğini kuvvetlendirmek için faydalanılmıştır. Buna ek olarak konu kapsamında literatürde bulunan eserler araştırmanın geliştirilmesi için kullanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Çatışma, Orta Doğu, İran- İrak Savaşı, PKK, Terörizm

Abstract

In 1980, war began between Iran and Iraq which would last eight years and have effects continuing into the 21st century. Turkey was affected by the war between its border neighbours and its outcomes from many aspects. During the war, terrorism developed on the east and southeast borders of Turkey. Turkey was surrounded by a terrorism problem with regional effect. The process of war provided infrastructure for the formation of this situation.

The PKK (Partiyi Kargeranı Kürdistan) terror organization founded in 1979 began attacks targeting the Turkish Armed Forces in 1984. In this process, the PKK found opportunities to develop in camps founded along the Iran-Iraq-Syria borders neighbouring Turkey and in Lebanon, and succeeded in infiltrating the Turkish border in the problematic process created by conditions of war. After the Iran-Iraq war ended, this threat to Turkey's security was not removed. As a result, a war that Turkey was not included in created a long-term threat, not just from diplomatic, social and economical aspects, but with the terrorism problem developing on the borders

Makale Geliş Tarihi: 03.01.2019. Makale Kabul Tarihi: 29.04.2019

* Dr., Bartın Üniversitesi, secilozdemir@gmail.com; ORCID İD: 0000-0002-0488-1314.

Görüş

Akademik
Bakış

49

Cilt 13
Sayı 26
Yaz 2020

In this study, within the basic framework of the Iran-Iraq War, the attitude of Turkey toward the warring parties during the war and the effects of the war on the emplacement of terrorism on the borders of Turkey will be assessed.

Turkish media during this period, western media sources, diplomatic documents, and archive records were examined in the study. In addition, the statements of politicians of the period and memorial monuments were used for content analysis in the study. Furthermore, studies in the literature were used to improve the study.

Keywords: Conflict, Iran, Iraq, Middle East, Iran- Iraq War, PKK, Terrorism

I. Giriş

1970'li yılların sonlarında gerçekleşen İran Devrimi, Sovyetler Birliği'nin Afganistan'ı işgali ardından yaşanan İran-İrak Savaşı, bölgenin kaderini tayin eden kırılma noktalarından olmuştur. Türkiye sınırları dışında yaşanan tüm bu gelişmelerden çok yönlü olarak etkilenmiştir.

İran-İrak Savaşı'nın kısa ve uzun vadeli sonuçları Türkiye'ye yansımıştır. Türkiye'nin bu savaşın taraflarıyla ortak sınırlara sahip olması, Orta Doğu coğrafyasındaki tarihi ve kültürel bağları bu etkinin başlıca sebepleridir. Bu faktörler Türkiye'nin bölgesel krizlerden etkilenme potansiyelini arttırmaktadır. Aynı zamanda Türkiye'nin komşularının bu potansiyelden endişe duymasına sebep olmaktadır. Savaş yıllarında, İran'ın, Türkiye'nin Kuzey Irak'a müdahalesinden endişe duymasında bu tarihi birikimin etkisi vardır. Bununla birlikte Türkiye'nin tarihi birikiminin bölgede önemli bir denge unsuru olduğu söylenebilir. İran'ın savaş yıllarında sıklıkla Türkiye'yi eleştirmesinde bu durumun etkisi görülmektedir.

Bağdat Şehri 1534'de Kanuni Sultan Süleyman tarafından fethedilmiştir. İran, bu tarihten yüz yıl kadar sonra Bağdat'ı Osmanlı Devleti'nden alabilmek için mücadeleye başlamıştır; ancak uzun yıllar süren bu çabalarında başarılı olamamıştır. I. Dünya Savaşı sonuna kadar Osmanlı Devleti bu bölgeyi korumuş hatta savaş sonrasında da siyasi olarak mücadelesini sürdürmüştür.¹ 1926 Ankara Anlaşması ile bu hâkimiyet son bulmuştur. Sınırlar değişmiş olsa da Türkiye'nin yüzlerce yıllık bağları bazı uluslararası problemlerde hissedilmektedir. Bu durumun birinci sebebi açıklandığı gibi Türkiye'nin tarihi bağları ve çevresel etki potansiyelinin bölge ülkelerini endişelendirmesidir. İkincisi ise Türkiye'nin bölgedeki krizlerden kendisini soyutlamasının mümkün olmasıdır. Türkiye, tarihi ve kültürel bağları yanı sıra bölgesinde güvenilir ve demokratik anlamda ilerleme kaydetmiş, denge unsuru olabilecek bir güçtür. Aynı zamanda Türkiye jeopolitik ve geo-stratejik önemi yüksek bir bölgede yer almaktadır.² Bu durumun etkisiyle Türkiye çevresinde meydana gelen ve dahil olmadığı kriz süreçlerinden çok boyutlu olarak etkilenmektedir.

1 William Hale, *Turkey, the US and Iraq*, (Londra: SAQI, 2007), s.15-17.

2 Mehmet Atay, "Türkiye'de Terörü Ortaya Çıkaran İç ve Dış Dinamikler, Stratejiler ve Taktikler". *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları (HÜTAD)* (2008), s.420.

1980'de Türkiye'nin komşuları İran-İrak arasında başlayan savaş, Türkiye'nin bölgesel güvenliği ve sınır güvenliğinde uzun vadeli sorunlara sebep olmuştur. PKK'nın ortaya çıkışı ve gelişme imkânı bulması bu sürecin Türkiye'ye yönelik etkisinin somut bir örneğidir.

Bu konuda yapılan literatür taramasında, İran-İrak Savaşı'nın detaylı inceleme-
sinin yapıldığı akademik araştırmalarda sürecin Türkiye'ye etkisinin geri
planda kaldığı görülmektedir. Nitekim İran-İrak Savaşı iki ülke ekseninde ince-
lenirken bu ülkelerin komşularının sekiz yıl süren bu savaştan etkilenmedikleri
düşünülemez. Savaş başladığında Türkiye ve Afganistan gibi bölgedeki diğer
güçler de ciddi sorunlarla karşı karşıyadır. Bu sürecin ardından bölge ülkeleri-
nin sınırlarına yerleşen terörizm tehdidinin İran- İrak Savaşı ekseninde değer-
lendirildiği incelemeler az sayıdadır. Bu çalışma ile bu alanda katkı sağlamak
hedeflenmektedir. Aynı zamanda savaşın uzun vadeli etkilerini, Irak'ın Kuveyt'i
işgali, ABD'nin Irak'ı işgali ekseninde değerlendiren araştırmalar vardır; ancak
sürecin Türkiye'ye etkisini detaylı olarak değerlendiren akademik çalışmaların
birçoğu 1990 sonrası ve Körfez Savaşı sonrası döneme odaklanmıştır.³ Mev-
cut çalışmalar ise daha çok ekonomik veriler ekseninde sürecin etkisini de-
ğerlendirmektedir.⁴ Ayrıca savaşın kendi içindeki seyri ve savaşın taraflarının
bu süreçteki durumunu açıklayan eserler de literatürde mevcuttur.⁵ İran-İrak
Savaşı'nın Türkiye'nin ekonomisine ve güvenliğine etkilerinin bir arada değer-
lendirildiği Henry Barkey'in eserinden savaşın Türkiye'ye etkileri açıklanırken
faydalanılmıştır; Barkey'in eserinde yer almayan karşılıklı ilişkiler ve savaş sü-
reci de bu çalışmada sunulmuştur. PKK terörünün gelişim atmosferinin ortaya
konulması bu çalışmanın özgün değerini arttırmaktadır. Bu araştırmada mev-
cut çalışmaların tekrarına düşmemek için savaş süreci ve sonrasında Türkiye'yi
etkileyen terörizm meselesi ekseninde konu değerlendirilmiştir. Bu sebeple
sadece İran ve Irak'ın politikaları değil Suriye'nin süreçteki etkisine de genel
çerçevesi ile değinilmiştir.

21. yüzyılda gerek İslam Dünyası'nda gerekse Türkiye'nin sınırlarında
bulunan güvenlik tehditlerini tam anlamıyla irdeleyebilmek için bu çalışmanın
ortaya koyduğu tarihi alt yapı önem arz etmektedir. Çalışmanın amacı bu
sürecin tarihi temellerine ışık tutmak ve Türkiye'nin dahil olmadığı bölgesel
krizlerden gördüğü zararı PKK terörizminin Türkiye sınırlarında gelişimi ekse-
ninde incelemektir. Bu amaçla terör kavramı, terörizm kavramı da çalışmanın
kavramsal bütünlüğü içinde açıklanmıştır.

3 Bu konuda yapılmış detaylı bir çalışma için bkz: Hannes Cerny (ed.), *Iraqi Kurdistan, the PKK and International Relations: Theory and Ethnic Conflict*, 2018 by Routledge.

4 Savaş sürecinin Türkiye'ye etkisine dair ekonomik bir analiz için bkz: Katerina Dalacoura, "Turkey and the Middle East in the 1980s." *Millennium: Journal of International Studies*, 19(2), 1990, 207–228. doi:10.1177/03058298900190020601.

5 Bu konuda yapılmış detaylı bir çalışma için bkz: Razoux, Pierre. *The Iran- Iraq, 1980-1988 translated by Nicholas Elliott, Harvard University Press:2015, Stephen C. Pelletiere, The Iran-Iraq War:Chaos In A Vacuum, Praeger, London: 1992.*

Çalışmada kavramsal çerçevenin açıklanması, tarihi sürekliliğin takip edilebilmesi için literatürden faydalanılmıştır. İran- Irak Savaşı süreciyle ve terör konusuyla ilgili siyasi söylemlere basın taraması ile ulaşılmıştır. Dönem siyasilerinin konuya yönelik beyanatlarından sunulan bazı örnekler araştırmanın iddiasını desteklemektedir. Çalışmada doğrudan veri analizi metodu kullanılmamış; ancak çalışmanın son bölümünde bu savaş sürecinde terörizmin arttığı iddiasını güçlendirebilecek temel istatistiksel veriler içeren grafikler kullanılmıştır.

Araştırma için erişilen kaynak ve eserler bütüncül bir şekilde değerlendirilmiştir. İran-İrak Savaşı iki ülke arasında yaşanırken savaşın tarafı olmayan Türkiye'nin savaş süreci ve sonrasında terörizm sorunu ile baş etmek zorunda kaldığı, terörizm sorununun Türkiye açısından tek yönlü bir iç mesele değil, çok boyutlu ve dış destekli bir problem olduğunu ortaya koymak bu çalışma ile amaçlanmıştır.

2. Terör & Terörizm Kavramları

Terör, “şiddet kullanma ya da şiddet tehdidi içeren normal dışı yollarla siyasal davranışları etkilemek üzere biçimlendirilmiş sembolik bir fiildir.”⁶ Farklı tanımları olmakla birlikte daha geniş ifadesiyle belirli bir amaca ulaşmak için kullanılan taktik, stratejik bir yöntemdir. Bu strateji genellikle zayıf olanın güçlü karşısında sürdürdüğü asimetrik bir mücadele şeklindedir. Bu sistemde öncelikle şiddet eylemleri ile düzenli toplum ve devlet yapısına sahip olan tarafta, kitleler üzerinde korku ve panik yaratmak hedeflenir. Bazı ülkeler kendi ulusal çıkar ve hedefleri için terörist taktik ve stratejilerle kendilerine dayanak sağlamaktadır. Örneğin İran'ın Lübnan'da İsrail'e karşı Hizbullah'ı desteklemesi, İsrail'in Filistin'e yönelik faaliyetleri, ABD ve Sovyetler Birliği'nin çıkarlarına uygun hareket edebilecek terör örgütlerini desteklemesi bu duruma örnek teşkil edebilir.

BM, terörizmi masum insan hayatını, temel özgürlükleri tehlikeye atan, sefalet, hayal kırıklığı, üzüntü ve umutsuzluğa neden olan eylemler olarak ifade etmektedir.⁷ BM sömürgeciliğin tasfiyesi sürecinde *self-determinasyon* kararını geliştirmiştir. Buna rağmen BM teşkilatına üye devletlerin toprak bütünlüğünü koruma fikrinden de daima bahsedilmektedir.⁸ BM'nin kendi kaderini tayin hakkı konusuna yaklaşımı bağımsızlık, özgürlük mücadelesi gibi söylemlerin çelişkili ifadelerinin ortaya çıkmasına sebep olmuştur.⁹ Bu tanım, PKK başta olmak üzere terörist grupların söylemlerindeki siyasi dayanakları anlamayı ko-

6 Sertaç Başeren, “Kavramsal Özellikleri ile Terörizm- Tarihi ve Hukuki Boyutları ile”, *Küresel Terörizm ve Uluslararası İşbirliği Sempozyumu*, (Ankara : 23-24 Mart 2006), Genelkurmay Basımevi, 2006, s.10.

7 <https://undocs.org/en/A/RES/40/61> ; <https://undocs.org/en/A/RES/57/27>

8 Emin Gürses, *Ayrılkçı Terörün Anatomisi: IRA-ETA-PKK*, Bağlam Yay., s.81.

9 “The United Nations and terrorism” <https://www.unodc.org/e4j/en/terrorism/module-1/key-issues/united-nations-and-terrorism.html> , Erişim Tarihi: 23.04.2020. ; Başeren, a.g.m., s.9.

laylaştırmaktadır. Nitekim Öcalan da “ulus kavramı” ile Lenin’in “*Ulusların Kendi Kaderini Tayin Hakkı*” kitabı ile tanıştığını ve bunu kendine mal ettiğini ifade etmiştir.¹⁰ Diğer yandan bu ifadelerin farklı tanımları ile bazı örgütlerin faaliyetlerindeki esas amaç gizlenebilmektedir. BM Karşı Terör Direktörlüğü tarafından yapılan bir mülakatta, BM’nin üzerinde anlaşmaya vardığı bir terörizmin tanımı var mıdır sorusuna verilen cevap terörizmin kesin bir tanımı olmadığıdır. Buna ek olarak kesin bir terörizm tanımı yapmanın bazılarının sözde özgürlük savaşçısı ve terörist eylemler arasında yaptığı siyasi ayrımcılığı ortadan kaldıracığı belirtilmiştir.¹¹ Ayrıca terör ve terörizm tanımları konusundaki belirsizlik bu eylemleri gerçekleştirenlere fayda sağlamaktadır. Bu sayede farklı tanımlardan faydalanarak terör eylemi gerçekleştirmediklerini savunabilmektedirler.¹² Nitekim teröristler kanlı eylemlerini, politik, sosyal ya da dini maskeler ardına gizlenerek haklı göstermeye çalışırlar.¹³ Bu sayede hedef ülkelerde kendilerine inandırdıkları her yaşta takipçileri ve destekçileri olabilmektedir.¹⁴

Genel bir çerçevede terör ve terörizm kavramları arasındaki farkı belirtmek gerekirse sistemsiz ve kontrolsüz şekilde ortaya konulan aşırı şiddet ve katliamlar terör, terörün iradi kullanımı, taktik ve strateji ile desteklenmesi terörizmdir. Terör belirli bir irade gerektirmeden de ortaya çıkabilen hızlı, anlık, sistemsiz, örgüte gerek duymayan veya kısa süreli bir şiddet olgusunu ifade etmektedir. Terörizmin ise terörün; sistematik, örgütlü ve uzun süreli kullanımını içeren bir kuralsız savaş, propaganda tekniği ve stratejidir.¹⁵ Buna ek olarak 18. yüzyılın sonlarında şiddet içeren eylemlere atıfta bulunmak üzere kullanılan terörizm,¹⁶ ülkelerin iç ve dış politikasına etki eden uluslararası bir problemdir. Türkiye’de terörizmin hız kazandığı dönemler incelendiğinde problemlerin uluslararası siyasi meselelerle bütünleştiği görülmektedir.¹⁷

Terörizm düzenli devlet yapısına zarar vermek isteyen gizli faaliyetler olarak değerlendirdiğinde tarihi oldukça eski dönemlere atfedilebilir. 21. yüzyılda ise dünyanın önemli bir problemi haline gelmiştir. Terörizm ile bir ülke-

10 Özcan, a.g.e., s.29.

11 CTED, Doküman No: DPI/2375E – January 2005, Published by the United Nations Department of Public Information, https://www.un.org/News/dh/infocus/terrorism/CTED_FAQs.pdf, Erişim Tarihi: 14.05.2019.

12 Emre Öktem, “Uluslararası Hukukta Terörizm Tanım sorunu ve Milli Bağımsızlık Hareketleri”, *İstanbul Ticaret Üniversitesi Dergisi*, <http://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423905100.pdf>.

13 Frederic Lemieux, “What is terrorism? What do terrorists want?” <http://theconversation.com/what-is-terrorism-what-do-terrorists-want-78228>, Erişim Tarihi: 17.09.2018.

14 Walter Laqueur, *A History of Terrorism*, (Transaction Publishers), 2002, s. 3.

15 Türkiye ve Terörizm, Türkiye Barolar Birliği 2006 Rapor, Şen Matbaa, Ankara, 16, Ayrıca Terör ve Terörizm tanımlarının litertür detayı için bkz: Aynı Rapor.

16 Noam Chomsky, *Pirates and Emperors, Old and New: International Terrorism in the Real World*, (South End Press 2003), s.6.

17 Kemal Yalçın, “Türkiye’nin Güvenliği Sorunu, Terörizm ve İran”, *Terörizm İncelemeleri: Teori, Örgütler, Olaylar*, Der: Ümit Özdağ, Osman Metin Öztürk, ASAM Yay. (Ankara: 2000), s.276-278.

nin savaş durumunda olduğu gibi topraklarının doğrudan işgali söz konusu olmaz; ancak sürekli tehdit ve saldırılarla güvensizlik ortamı tesis edilir. Bu ise öncelikle tehdit altındaki ülkeye ekonomik, siyasi, toplumsal zararlar verebildiği gibi çevresel ve bölgesel anlamda ülkenin kapasitesine zarar vermektedir. Türkiye'nin 1980'li yıllardan itibaren maruz kaldığı tehdit bunun bir örneğidir. 11 Eylül 2001 terörün güçlü devleti uzun vadeli hedefe yönlendirebilme yönünü ortaya koymuştur.¹⁸ Bazı uzmanlar için 11 Eylül terörizm anlamında bir dönüm noktasıdır. Bölgede terörist faaliyetlerin temellenmesi açısından 1970'li yılların bir kırılma noktası oluşturduğu fikri ise birçok araştırmacı tarafından kabul edilmektedir. 1970'li yıllardan 2000'lere değin dünyadaki terörist aktivitelerin yüzde 57'si Afganistan, Irak, Pakistan, Nijerya ve Suriye'de yaşanmıştır. Buna karşın Batılı ülkelerde bu oran yüzde 3'tür.¹⁹

Terör ve terörizm ifadelerinde olduğu gibi bir eylemin terör faaliyeti kabul edilmesi konusunda da ortak bir tanım yoktur; ancak müşterek noktalar vardır. Öncelikle bir eylemin terör saldırısı kabul edilmesi için kişi ya da mallara yönelik olması ve mala verilen zararın dolaylı olarak da olsa insanı etkilemesi şartı aranmaktadır. Bir diğer ortak fikir, ortaya konulan eylemin öncesinde tasarlanmış olması gereğidir. Bu şartlarla birlikte gerçekleştirilen tedhiş ve terör eyleminden zarar görenler eylemin direk hedefi değildir. Terör eylemlerinde amaç mağdurun dahil olduğu toplum içerisinde korku ve dehşet atmosferi oluşturmaktır.²⁰ Terörist faaliyet ve eylemler çok çeşitli olabileceği gibi politik, ideolojik ve bireysel olmak üzere temelde üç kategoriye ayrılabilir.²¹ "*Ortaya çıkışı, işleyiş şekli ve yöneldiği hedefler açısından terör; herhangi bir siyasi motivasyon içeren, gizli olarak, herhangi bir ülkenin meşru güçleri dışındaki güçlerce planlanan, yürütülen ve eyleme dönüştürülen, sivil hedefleri ve /veya barış durumunda askerleri hedef alan şiddet hareketleri olarak tanımlanabilmektedir.*"²² Bu tanımlamalar çerçevesinde PKK'nın bir terör örgütü olduğu söylenebilir; Nitekim PKK, Avrupa Birliği, ABD, Kanada, Avusturalya'nın terör listelerinde yer almaktadır.

PKK, saldırılarında sivil, asker, polis, kadın, çocuk ayırımı gözetmemektedir. Toplumda korku duygusu yaratmaya çalışmaktadır. Bu eylemler yanı sıra haraç, silah ve uyuşturucu kaçakçılığı ile finansman sağlamaktadır. "*PKK terör örgütü, Türkiye'nin turizm endüstrisi, ekonomik altyapısı, eğitim kurumları, sağlık tesisleri, kamu teşebbüsleri ile özel girişimleri hedef almaktadır. Bu kapsamda örgüt, altyapılar, te-*

18 Başeren, a.g.m., s.9.

19 Lemieux, a.g.m .

20 Öktem, a.g.m., s.138-139.

21 Türkiye ve Terörizm, Türkiye Barolar Birliği 2006 Rapor, s.223.

22 "*Terör Ve Şiddet Olayları Kapsamında Yaşam Hakkı İhlallerini İnceleme Raporu*", Türkiye Büyük Millet Meclisi İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu, (24.Dönem 3.Yasama Yılı 2013), <https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/beIge/TER%C3%96R%20VE%20%C5%9E%C4%B0DDET%20OLAYLARI%20KAPSAMINDA%20YA%C5%9EAM%20HAKKI%20%C4%B0HLALLER%C4%B0N%C4%B0%20%C4%B0NCELEME%20RAPORU.pdf> , 29 , Erişim Tarihi: 12.10.2018.

sisler, okullar ve ambulanslara saldırı düzenlemek, sağlık çalışanları ve gümrük görevlilerini kaçırmak gibi birçok yöntem kullanmaktadır. Bu yöntemlere ek olarak, PKK pusular ve suikastler düzenlemekte, örgütle işbirliği yapmayan sivilleri infaz etmekte, adam kaçırmaya eylemleri gerçekleştirmekte, şehir merkezlerinde de intihar bombacıları kullanarak, terör saldırılarına devam etmektedir.²³ PKK bu saldırılar ile örgüte itaat etmeyenleri cezalandırma gücüne sahip olduğunu ve hükümetin onları durdurmaya gücü olmadığını göstermeye çalışmaktadır. Teröristler genellikle nüfusun desteği için yönetimle rekabet halindedir. Bir yönetimi devirmek isteyen teröristler, bir şekilde bu yönetimin savunucularını bunun bir maliyetli olacağına ikna etmeye çalışırlar. Bunu yapmanın bir yolu, terör örgütünün rejimin destekçisi kişileri öldürebileceğine dair açık kanıt sağlamaktır. Bu sebeple terör örgütleri, hükümetin belediye başkanları, polis, savcı gibi daha görünür hedefler belirleyerek rakiplerini incitme yeteneğine sahip olduklarını ve resmi otoritenin teröristleri cezalandırmak veya geleceği korumak için çok zayıf olduğunu göstermek ister. Bu durum teröristlerin daha fazla sosyal kontrol elde etmek için bir yıldırma stratejisi kabul edilebilir.²⁴ Resmi otoriteler açısından ise terörizm geleneksel savaşırlara oranla daha az kayıplara sebep olduğu için katlanılabilir gözükse de terörist faaliyetler barış dönemlerinin olağan koşullarında dahi tehdit ettikleri ülkelerin iç ve dış politikasını etkileyebilir.²⁵

1980-2003 yıllarında terörizm faaliyetlerinin bir araç olarak başarı sağladığı görülmüştür. Bu yıllarda terör örgütleri tarafından gerçekleştirilen saldırıların önemli bir kısmını hedef yönetimlerin tavizleri takip etmiştir. Terörizmin dış gözlemcilerle mantıksız ve tutarsız görünebilecek eylem ve taktikleri bir terörist grubun politik amaçlarına ulaşılmasında etkili olabileceğini göstermiştir. Bu terörizmin işlerlik kazanmasında önemli bir sebep olarak gösterilebilir. Kydd'ın belirttiği gibi Terörizm sadece hedef kitlelere korku aşıladığı için değil, yönetimlerin ve bireylerin teröristlerin davasına yardım edecek şekilde tepki vermesine neden olduğu için de işlerlik kazanmıştır. Terörizmin hedefi olan yönetimlerin sıklıkla terör örgütlerinin beklentisine uygun şekilde yanıt vermesi, bu tür eylemlerin ardındaki mantığı anlama ihtiyacının yüksek olduğunu göstermektedir.²⁶ Nitekim terörizm bir son çare stratejisi değildir; ancak terörist gruplar hedeflerine ulaşmanın bir aracı olarak nispeten daha çok ümit vaat eden şiddetsiz siyasi alternatiflerden kaçınarak bu yola başvurmaktadır. Siyasi seçeneklere rağmen terörizm terk edilmediğinde hedef ülkenin politika tavizlerini potansiyel olarak zorlayabilir; buna rağmen terör örgütleri hedef hükümet tarafından önemli politika imtiyazları sunan uzlaşma önerilerini reddetmektedir. Hatta bu uzlaşma süreçlerinde saldırılarını arttırarak sürece zarar

23 PKK, <http://www.mfa.gov.tr/pkk.tr.mfa> , Erişim Tarihi: 14.05.2019.

24 Andrew H. Kydd and Barbara F. Walter, "The Strategies of Terrorism", *International Security*, Vol. 31, No. 1 (Summer 2006), s.66-67.

25 Doğu Ergil, "Terörizmin Mantığı ve Hedefi," *SBF Dergisi*, C. 46, 1991, s.172.

26 Kydd, a.g.m., s.49-51.

vermektedirler.²⁷ Bu açıdan PKK'nın terörist bir örgüt olarak ortaya koyduğu tavrın siyasi ve ideolojik söylemlerle normalleşmesinin mümkün olmadığı hat-ta bu durumun normalleşmesinin terörün karakteristik niteliklerine uymadığı görülmektedir.

3. Türkiye Sınırlarında Terörizmin Temelleri

1970'lerin ikinci yarısından itibaren PKK terörünün belirmesinde bölgesel dinamikler etkilidir.²⁸ 1958'de Irak Kralı II.Faysal'ın devrilmesi ardından Barzani'nin Irak'a dönüşüne izin verilmesiyle bölgedeki Kürt siyasi hareketinin faaliyetleri başlamıştır. Barzani, Suriye ve Türkiye'deki Kürt grupları siyasi hedefler için yönlendirme çabasına bu yıllarda ciddi bir karşılık bulamamış; ancak vazgeçmemiştir. İlegal bir şekilde olsa da Kürdistan Demokratik Parti'nin Türkiye örgütlenmesi 1963'te Silopi'de kurulmuştur. Barzani'nin Nakşibendi tarikatıyla ilişkili olması SSCB'yi rahatsız etmeye başlayınca Sovyetler Birliği destekli alternatif örgütler şekillenmeye başlamıştır. Ayrıca KDP'ye rakip olabilecek Sovyetler Birliği ile yakın temasta bir Kürt örgütü Türkiye'de kurulursa bu hem Irak'ı hem de Arapları rahatsız etmeden Sovyetler Birliği'nin uzun vadeli hedeflerine hizmet edebilirdi. Daha önemlisi ABD'nin nüfuz alanına yani Barzani etkisine karşılık Marksist geleneğe sahip grupları kullanmak gereklidir.²⁹ Bu rekabet sistemi Türkiye'nin yakın tarihinde PKK terörünün ortaya çıkmasında bir etkidir. PKK hakkında yapılan araştırmalar bu örgütün temelinde SSCB adına hareket eden Bulgar istihbaratı ve Suriye etkisini ortaya koymaktadır.³⁰

1968 yılında İngiltere'nin Basra Körfezi'nden çekilme kararından itibaren bu alanda nüfuz sahibi olmak isteyen başat güçler arasındaki rekabet bölgedeki hemen her ülkeye yansımıştır. Bölge dışı güçler resmi otoriteler yanı sıra onlara muhalif olabilecek grupları da değerlendirmiştir.

Irak'ta 1970'li yıllarda Barzani iktidarı ve ardından Saddam Hüseyin ile Baas Partisi'nin güç kazanması bölgede Kürt siyasi hareketinin kışkırtılmasına sebep olmuştur. 1972 senesinde henüz bir öğrenci olan Abdullah Öcalan'ın da tutuklanmasına sebep olan bir takım gerginlikler Türkiye'ye yansımıştır. İran'ın ve Irak'ın Kürtler üzerinde yürüttükleri politikalar Türkiye'deki Kürtçü grupların faaliyetlerine yansımıştır. 1970'li yıllarda gelişen bu hareketleri 1978'de Abdullah Öcalan'ın belirttiği gibi silahlı şiddet temelinde politikanın gelişimi takip etmiştir. Aynı yıl Kürdistan İşçi Partisi'nin (*Partiyi Kargerani Kürdistan* PKK) temelleri atılmış, 27 Kasım 1978'de PKK resmen kurulmuştur. Bu terör örgütü-

27 Max Abrahms, "What Terrorists Really Want: Terrorist Motives and Counterterrorism Strategy", İçinde: *Contending with Terrorism: Roots, Strategies, and Responses*, Ed: Michael E. Brown vd. the mit press cambridge, s.174-175.

28 Laquerur, a.g.m., s.13.

29 Nihat Ali Özcan, *PKK(Kürdistan İşçi Partisi) Tarihi, İdeolojisi ve Yönetimi*, (ASAM Yayınları, Ankara 1999), s.14-26.

30 Özcan, a.g.e., s.48.

nün Eylül 1979'da yapılan toplantısında "eylemlerin artık Türk Silahlı Kuvvetlerine yönelmesi, İran'da İslam Devrimi nedeniyle ortaya çıkan otorite boşluğundan faydalanarak, isyan durumunda olan İran- Kürdistan Demokrat Partisi ile gerekli siyasi bağların kurulması amaçlanmıştır. Aynı günlerde Şam'da bulunan Talabani de İran'daki Kürt gruplarla sıkı bir ilişki içindedir."³¹ Diğer yandan 1960 yılına ait bir Amerikan İstihbarat raporunda Irak ve İran'da Kürtler'in siyasi kriz dönemlerinde etkili olabilecekleri; ancak silahsız ve güçsüz oldukları üzerinde durulmuştur.³² 1970'li yıllara ait raporlara bakıldığında ABD'nin Irak'ta ve İran'da Kürtlere para yardımı yaptığı görülmektedir.³³ Aynı süreçte Abdullah Öcalan bir gazetecinin kendisine sorduğu ABD'nin PKK'ya yardım etmesi konusundaki sorusuna bu durumun emperyalizmle mücadelesini engellemeyeceği cevabını vermiştir;³⁴ ancak PKK terör örgütü kurulduğu günden itibaren Türkiye'nin ABD ve emperyalizme hizmet ettiği propagandasını yapmıştır.³⁵ ABD'nin yardımlarına karşılık şartlarından birisi Kürtlerin komünistlere kapıları kapatması ve Sovyetler Birliği ile bağ kurmalarındadır; bununla birlikte Mustafa Barzani ve KGB arasındaki ilişkiler ABD tarafından bilinmektedir. Zira Barzani, on bir yıl SSCB'de sürgün yaşamıştır. Bu sebeple onun ABD açısından zararlı olabileceği öngörülmüştür. Barzani ise gerektiğinde CIA, KGB ya da MOSSAD ile işbirliği kurmaktan ve kendi dengelerini koruma çabasından vazgeçmemiştir.³⁶

İran-İrak Savaşı'nda her iki tarafın sınırlarındaki muhalif Kürt gruplarını koz olarak kullanılması önemlidir. 1960'lı yıllardan itibaren çeşitli şekilde varlık gösterme çabasında olan PKK gibi örgütlerin doğrudan TSK'yı hedef alabilecek alt yapıyı oluşturmada bu süreç etkilidir. Türkiye ASALA'ya karşı sürdürdüğü mücadelenin sonuna gelirken kendisini PKK ile karşı karşıya bulmuştur. Tıpkı ASALA terörü gibi PKK'nın da Türkiye'nin iç meseleleri ile ortaya çıkmadığı söylenebilir. Nitekim terörist Abdullah Öcalan'ın "Aslında Şeyh Sait Efendi, onlar çok akıllı değillerdi, biz akıllıydık... biz yeni alana çıktık, Suriye'ye, Irak'a, işte, neyse, yeni Orta Doğu'ya açıldık, dolayısıyla biz Şeyh Sait'in ve diğer Kürt liderlerinin hatasına, yanlışına düşmedik."³⁷ Açıklaması meselenin özünü ve 1980 sonrasında gelişen terörizm sorununun Türkiye'ye yönelik dış faktörleri ve tarihi temelleri olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte bölgede terörist saldırılara maruz

31 Özcan, a.g.e., s.39-45.

32 "The Kurds", Doküman No: CIA-RDP63-00314R000200180010-2 , <https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/CIA-RDP63-00314R000200180010-2.pdf> , Erişim Tarihi: 20.05.2019.

33 Gerald K. Haines, "The Pike Committee Investigations and the CIA", <https://www.cia.gov/library/center-for-the-study-of-intelligence/kent-csi/vol42no5/pdf/v42i5a07p.pdf> , s.87, Erişim Tarihi: 01.08.2018.

34 Gürses, a.g.e., s. 67.

35 Ali Balcı, *The PKK-Kurdistan Workers' Party's Regional Politics: During and After the Cold War*, (Palgrave Macmillan : 2017) , DOI 10.1007/978-3-319-42219-0 , s.93.

36 Ceyhan Bozkurt, *Amerikalı Diplomatların Güneydoğu Faaliyetleri*, (Kripto Yay: Ankara 2010), s.39-40.

37 "Terör Ve Şiddet Olayları Kapsamında Yaşam Hakkı İhlallerini İnceleme Raporu" , Türkiye Büyük Millet Meclisi İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu, (24.Dönem 3.Yasama Yılı 2013), s.180.

kalmış birçok Kürt kökenli vatandaş yıllar içinde gelişen bu sorunun “Kürt Sorunu” olarak nitelendirilmesine karşıdır. Bu durumu PKK'nın yaptığı terör eylemleri ile Kürtler arasında bağlantı kurma çabası olarak değerlendirmekte ve meselenin doğrudan Kürtler ile alakası olmadığını, “*El Kaide'nin yaptığı eylemlerin tüm Müslümanlık ile ilişkilendirilmesi nasıl mümkün değilse PKK'nın yaptığı eylemlerin de Kürtler ile ilişkilendirilmesi doğru değildir.*”³⁸ Yaklaşımı ile değerlendirmektedirler. Bu tepkilere rağmen PKK'nın 15 Ağustos 1984'de Şemdinli ve Eruh'ta başlayan terörist saldırıları, Türkiye açısından sorun olmayı sürdürmektedir.

Türkiye'yi 1970'li yıllar ve sonrasında etkileyen terör faaliyetlerini dört temel alanda incelemek mümkündür. Birincisi Ermeni terörü, ikincisi Türkiye'de 1960'lı yıllar itibari ile dünyadaki akımlardan etkilenen gençliğin yaşadığı sağ- sol çatışmaları, üçüncüsü PKK terörü ve son olarak İslami değerlerin sömürülmesi ile ortaya konulan ve İran-Irak Savaşı sürecinin gelişimi için alt yapı hazırladığı inanç üzerinden sürdürülen terörizmdir. Bu son nokta 21. yüzyılda Türkiye'nin sınır güvenliğini tehdit eden gruplar tarafından ön planda tutulan diğer yandan dünyada İslam Dini'nin terörist söylemlerle birlikte anılmasına sebep olan sürecin de temellerini hazırlamıştır. *IBDA-C, Hizbullah , El Kaide* bu süreçte ortaya çıkan örgütlerin örnekleridir.³⁹

Türkiye sınırlarında terörizmin gelişme imkânı bulunduğu atmosfere ise İran - Irak Savaşı'nın etki ettiği görülmektedir.

4. İran – Irak Savaşı (1980-1988)

İran-Irak arasındaki sınır problemi, rekabet ve anlaşmazlıklar Osmanlı Devleti Dönemi'ne kadar dayanmaktadır. 1937'de iki ülke arasındaki esas mesele olan Şatt'ül Arab Suyolu konusunda anlaşmaya varılmıştır. 1970'li yıllara kadar taraflar arasında sınır problemleri sürmüştür fakat mesele büyük bir krize dönüşmemiştir; ancak 1970'lerde Sovyetler Birliği, İngiltere, Çin, ABD'nin dahil olduğu bölgesel değişim ve rekabet, İran-Irak ilişkilerini etkilemiştir. Muhammet Rıza Şah, Körfez'in koruyucusu ve bölgenin en güçlüsü olarak İran'ı görmüştür. Bu rekabet İran-Irak ilişkilerinin hızla gerginleşmesine sebep olmuştur. 1969'da İran, Shatt'ül Arab sınırını artık kabul etmediğini ilan etmiştir. Zira hemen tüm suyunun kontrolü Irak'a verilmişti ve bu durum anlaşmanın başından itibaren İran'ı rahatsız etmiştir. Irak ise İran'ı uluslararası hukuk kurallarını ihlal etmekle suçlamıştır. Bu gergin süreçte İran'ın Iraklı Kürtler'in isyanına destek

38 “Terör Ve Şiddet Olayları Kapsamında Yaşam Hakkı İhlallerini İnceleme Raporu”, s.122.

39 Philip Robins, *Turkey and the Middle East*, (Londra :Pinter Published, 1991), s.42-43. ; Ayrıca Bknz: “Terör Ve Şiddet Olayları Kapsamında Yaşam Hakkı İhlallerini İnceleme Raporu” , Türkiye Büyük Millet Meclisi İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu, (24.Dönem 3.Yasama Yılı 2013), <https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/belge/TER%C3%96R%20VE%20%C5%9E%C4%B0DDET%20OLAYLARI%20KAPSAMINDA%20YA%C5%9EAM%20HAKKI%20%C4%B0HLALLER%C4%B0N%C4%B0%20%C4%B0NCELEME%20RAPORU.pdf> , 36 , Erişim Tarihi: 12.10.2018.

vermesi iki ülke arasında ilişkileri savaşın eşiğine getirmiştir.⁴⁰ 1975 Cezayir Anlaşması ile tarafların su yolu konusundaki anlaşmazlığı geçici olarak çözülmüştür; ancak Irak bu anlaşmayı Kürt ayaklanmasını hızla bastırabilmek için kabul etmiş ve anlaşmanın sınırlar konusundaki çözümüne başından itibaren karşı çıkmıştır. Bu durumda Irak'ın Kürtlerle ilgili sorunları çözdükten sonra su yolu meselesini tekrar bir problem olarak ortaya çıkartacağını göstermektedir. Hatta bu konuda Irak'ın anlaşmazlığın sürmesi sayesinde dış politikada hamle şansı kazandığını belirten uzmanlar vardır.⁴¹

Savaş öncesi yıllarda bir diğer kırılma noktası 1973 Arap- İsrail Savaşı'dır. Irak bu savaşta ordusunun teknolojik eksikliklerini fark etmiş ve savaş sonrasında bu eksikleri gidermek için çabalarını arttırmıştır. Irak'ta Baas partisinin etkisinin arttığı bu süreçte, ordunun hızla politize olduğu bilinmektedir. 1979'da Saddam Hüseyin'in iktidara gelmesiyle bu etki Irak'ın iç ve dış politikasına yansımıştır.⁴²

1979 yılı İran ve Irak'ta önemli bir değişim dönemidir. İran'da Ayetullah Humeyni liderliğinde devrim gerçekleşmiş ve elli dört yıllık Pehlevi Hanedanlığı son bulmuştur. Aynı yılın Temmuz ayında Saddam Hüseyin Irak'ta kontrolü ele geçirmiştir. Saddam Hüseyin, İran'ın henüz düzensiz birlikleriyle devrimi koruma çabasında olmasını, kendisi için bir zafer fırsatı olarak düşünmüş, İran Devrimi varlığını yerleştirme dönemindeyken onu etkisiz hale getirmenin bir kaç hafta süreceği yanılgısına düşmüştür. 1980'de Riyad ziyareti sırasında Suudi Kralı Khalid bin Abdulaziz el Suud'un Irak'a destek sözü vermesi de Saddam Hüseyin'i cesaretlendirmiştir. İran-İrak arasındaki problem eski dönemlere dayansa da Saddam Hüseyin değişim sürecindeki İran'ı güçsüz bir rakip olarak görmüştür. Humeyni ise devrimin ilk gününden itibaren Irak'ta Sünni bir hükümetin kontrolü altındaki Şii Müslümanlar'ı harekete geçirecek bir tavır sergilemiştir. Özellikle Humeyni'nin sürgün yıllarını geçirdiği Necef'te doğan ve Farsça konuşan Şiiiler bu süreçte Humeyni'den etkilenmiştir.⁴³

Nisan 1980'de İran destekli *El-Dawa* örgütü, Irak Başbakan Yardımcısı Tarık Aziz'e ve ardından Irak Kültür Bakanı Latif El-Jasim'e suikast girişiminde bulunmuştur. Saddam Hüseyin'in bu saldırıya cevabı binlerce Iraklı Şii ve El-

40 Efraim Karsh, *The Iran-Iraq War 1980-1988*, (USA: Osprey Publishing, 2002), s.7-8. ; David Segal, "The Iran-Iraq War: A Military Analysis" *Foreign Affairs*, (Summer:1988). ; İran- Irak Savaşı'nın gelişim evresi hakkında detaylı bilgi için bkz: Fahir Armaoğlu, *21. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, (Ankara: Alkım Yay, 2002).

41 Cezayir Anlaşması ve anlaşmanın tarafları gibi bölge ülkelerinin bu süreçteki durumları için bkz: "The Implications of the Iran- Iraq Agreement" <https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/CIA-RDP79R01142A000500050002-7.pdf> , DCI/NIO 1039-75, 1 May 1975. ; Serhat Erkmen, "Körfez Savaşı Sonrası İran-İrak İlişkileri" *Avrasya Dosyası*, C.6, S.3, Y.2000, s. 200.

42 Kevin M. Woods, Williamson Murray, Thomas Holaday with Mounir Elkhamri, *Saddam's War: An Iraqi Military Perspective of the Iran- Iraq War*, Institute For National Strategic Studies National Defense University, (Washington, D.C. 2009), s.3-4.

43 Nita M. Renfrew, "Who Started the War" , *Foreign Policy*, No. 66 (Spring, 1987), s.98-100.

Dava örgütü destekçilerinin sınır dışı edilmesi olmuştur.⁴⁴ Bu süreçte taraflar birbirlerini açık şekilde tehdit etmeye başlamıştır.⁴⁵ 8 Nisan'da Humeyni, Irak halkını uyanmaya ve yozlaşmış rejimi çok geç olmadan yıkmaya davet etmiştir. Gerilim gittikçe artmış ve 17 Eylül 1980'de Irak, Cezayir Anlaşması'nı feshettiğini duyurmuş, 22 Eylül 1980'de savaş resmen başlamıştır.⁴⁶

İran-İrak arasında uzun yıllardır süren gerilime rağmen Osmanlı Devleti'nin Irak'ta hakim olduğu dönemden itibaren özenle sürdürülmüş bir kriz yönetim geleneği vardır; ancak Saddam Hüseyin'in Irak ordusunu İran'a göndermesiyle bu savaşıklık süreci son bulmuştur. Saddam Hüseyin'in Irak ordusunu İran'a göndermesinde üç temel hedef vardır:

- I. si İran'daki devrimci hükümete zarar vermek hatta devirmek,
- II. Irak'ın Basra Körfezi ve Orta Doğu'da, Arap davasının savunucusu olarak konumunu geliştirmek;
- III. Şatt'ül Arap üzerindeki tüm Irak kontrolünü yeniden sağlamak.⁴⁷

Belirtildiği gibi Irak 1973 savaşından itibaren ordusunun profesyonelleşmesine yönelik yoğun bir çaba göstermiştir. Bu durum Saddam Hüseyin'in ordusuna güvenmesini sağlayan ilk sebeptir; ancak sadece savaşın ilk birkaç ayında Irak bu avantajı kullanabilmiştir. Tıpkı Humeyni'nin Irak ordusunu küçümselediği gibi, Saddam Hüseyin de İran'ın gücünü küçümsemiştir.⁴⁸ Bölgedeki önemli güçlerden Mısır, Camp David Anlaşması ile İsrail barışından dolayı Arap Dünyası'ndan tecrit edilmiştir. Bu koşulları Irak, kendisinin Körfez'de baskın ve etkili güç olması için fırsat olarak görmüştür.⁴⁹ Irak yönetimi, İran'a yönelik saldırgan tavrını gittikçe arttırmış ve sonuçta sekiz yıl süren savaşta milyondan fazla insan hayatını kaybetmiştir.⁵⁰ Humeyni'nin devrimi ihraç söylemi için aktif olarak attığı ilk adım da bu savaş olmuştur. Uluslararası güçler ise savaşın başlaması ve sürdüğü yıllar boyunca savaşın bitirilmesi taraftarı olmamışlardır. Fiilen savaşın tarafları olan ülkelerin savaştan vazgeçmelerini sağlayacak bir faaliyet göstermemişlerdir. Savaşın sonucunda ise alt yapısı

- 44 The USA National Security Archive, "The Iran-Iraq War Chronology 1980-1988" *U-S Iran Relations During The Iran-Iraq War 1980-1988, Briefing Book For A Critical Oral History Conference*, 14-24 Dec 2008.
- 45 Renfrew, a.g.m., s.98-100.
- 46 The USA National Security Archive, "The Iran- Iraq War Chronology"
- 47 Shaul Bakhash, "The Troubled Relationship: Iran and Iraq, 1930-80" *Iran, Iraq and the Legacies of War*, Lawrence G. Potter and Gary G. Sick, eds. (New York: Palgrave MacMillan,2004; paperback,2006).
- 48 Woods vd. a.g.e., s.4.
- 49 F. Gregory Gause , "Iraq's Decisions to Go to War, 1980 and 1990" *Middle East Journal*, Vol. 56, No. 1 (Winter, 2002), s.50.
- 50 Black Ian. "Middle East Iraq-Iran And Iraq Remember War That Cost More Than A Million Lives" <https://www.theguardian.com/world/2010/sep/23/iran-iraq-war-anniversary> , Erişim Tarihi: 02.02.2019.

İran-İrak Savaşı ile hazırlanan yeni dünya düzeni⁵¹ planları Körfez Savaşı ile fiilen uygulanmaya başlamıştır. Irak'ın Kuveyt'i işgali ile ABD'nin Körfez'de askeri varlığı artmıştır. İngiltere'nin Körfez'den çekilmesiyle, bölgede güç yarışına giren İran ve Irak'ın savaşı, ABD'nin bölgedeki varlığına sebep olmuştur.⁵²

4.1. İran Irak Savaşı: Terörizm & Bölgesel Etkiler

İran- Irak Savaşı terörizme yeni bir boyut kazandırmıştır. Öncelikle savaş, sadece tarafları arasında değil tüm İslam Dünyası üzerinde etnik ve mezhepsel çatışmaları beslemiştir. Şii-Sünni ihtilafına bölgesel milliyetçilik fikirleri eklenmiştir. Bu durum 1980-1988 yılları arasında savaş, savunma, politik terör amaçlı taşıyabilecek pek çok eylemi birbirinden ayırmayı zorlaştırmıştır. Humeyni taraftarlarının Lübnan Beyrut'taki Irak Elçiliğini yıkması, İran çıkarlarının İsrail ile örtüştüğü haberlerine sebep olmuştur. İran ile temasları olan Filistin Kurtuluş Örgütü ise bu noktadan sonra Irak'a yönelik destekleyici bir tutum sergilemiştir. Bu ikilem içinde FKÖ, İran'da Mücahidin Grubu ile temaslarını geliştirmiştir. Bu grup 1981'den itibaren Humeyni'nin muhalifidir. Savaş boyunca gerek Irak'ın gerekse İran'ın kendi destekleriyle gelişmesini sağladığı terör ise sınırlarının ötesindedir.⁵³ Bu sınırların ötesinde terörist grupların geçiş yolları ise Türkiye olmuştur. Sadece Irak ve İran'dan değil Suriye'den de Türkiye sınırlarına kaçak olarak geçiş yapan ve terörizme destek olan gruplar vardır.⁵⁴ Bu süreçte İran'a muhalif bir Kürt liderinin "*Kürtler şu an sahip oldukları şansa hiç sahip olmadı. Daha önce üç ülkede birden silahlı ayaklanmalar olmadı.*"⁵⁵ Sözleri bu dönemin terörizmin gelişmesine sunduğu fırsatı göstermektedir.

1979 senesindeki bölgesel kırılmaların en önemli sonuçlarından biri Sovyetler Birliği'nin Afganistan'ı işgali olmuştur. Bu işgal ile gelişen süreçte bölgesel İslami grupların Sovyetler Birliği'ne karşı kışkırtıldığı bilinmektedir. Afganistan'daki savaşçı gruplar ile Irak'ta Saddam Hüseyin karşıtı Kürt gruplar bağlantıya geçmiştir. Bu döneme temellendirilen *Ansar el Islam* ve *El Kaide* örgütü de Kürdistan İslam Hareketi "*İslamic Movement in Kurdistan*" adıyla 1987'de İran-İrak Savaşı sonlarında Irak içinde faaliyet göstermeye başlamıştır. Irak'ın kuzeyindeki Kürt gruplar savaş sırasında örgütlenmeye başlamıştır ve Saddam Hüseyin bu gruplara karşı kimyasal silah kullanmıştır.⁵⁶

51 Bu konuda bkz: Zlobin, Nikolai, "The New World Order: US and Russia in the Post-Soviet Space: Mutual Squeezing or Cooperation?" *International Journal*, Spring, no. 2 (2008), s.307-319.

52 Bakhash, "The Troubled Relationship" s.29.

53 Zabih Sepehr, "Aspects of Terrorism in Iran." *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science* 463, no. 1 (September 1982): 84-94. doi:10.1177/0002716282463001007.

54 Barkey, a.g.m., s.142.

55 Barkey, a.g.m., s.142.

56 Rohan Gunaratna, "Terrorist Threat in Iraq: Origins, Development and Impact", İçinde: *Beyond Iraq: The Future of World Order*, Ed: Amitav Acharya & Hiro Katsumata, (World Scientific Publishing 2011), s.112.

4.1.1. İran - Irak Savaşı ve Türkiye

Küreselleşme dünyada çeşitli bölgelerin askeri, politik, kültürel ekonomik açılarından giderek birbirlerine daha fazla bağlanmasına ve birbirini şekillendirmesine sebep olmaktadır. Bu durum bölgesel güçlerin küresel aktörler olarak belirmesini sağlamıştır. Buna karşın yerel ve bölgesel güçlerin etkileşimi arttığına küresel güçlerin etkisinin zayıfladığı gözlemlenmektedir.⁵⁷ Orta Doğu'da ve Türkiye Devleti'nin sınırlarında yaşanan sorunlar bu çerçeveden değerlendirildiğinde bölgedeki çatışma zemininin tek yönlü olmadığı anlaşılmaktadır; nitekim küresel güçler arasındaki rekabet zaman zaman bölgesel çatışmalardan beslenmektedir. Bu durum Soğuk Savaş Dönemi'nde temel güçler ekseninde şekillense de Sovyetler Birliği'nin sona yaklaşmasıyla bölgede yerel grupların silahlandırılmaya başladığı ve kışkırtıldığı bilinmektedir.⁵⁸ Türkiye, bölgede sahip olduğu stratejik önem ve tarihi birikimi ile bu gelişmelerden soyutlanamaz bir güçtür.

Kürt nüfusun Türkiye, İran, Irak ve Suriye sınır bölgelerinde yoğunlaşması bölge dışı aktörlerin bu Kürt varlığını kendi hedefleri doğrultusunda kullanmalarına sebep olmuştur. Bu durumu problem haline getiren bağımsız bir Kürt Devleti'nin ortaya çıkmasından daha çok bu grupların buldukları ülke yönetimlerine karşı bir unsur olarak kullanılması, sürekli çatışmanın ve terörizmin aracı haline getirilmeleri olmuştur. PKK terörizmi, bu politikaların Türkiye açısından önemli bir örneğidir. "*İran, Türkiye, Irak ve Suriye sınırlarını aşan ve kendine has özelliği olan 'Kürt sahası' PKK'ya bölgesel terör ağı yapılanma sistemi kurma motivasyonu ve fırsatı tanımıştır.*"⁵⁹ Bu fırsat ise küresel güçler tarafından Sovyetler Birliği'nin dağılmasından daha önce keşfedilmiştir.⁶⁰

Türkiye'nin, Milli Mücadele Dönemi'nde ve Cumhuriyet'in ilk yıllarında doğu ve güneydoğu sınırlarında yaşanan isyan hareketlerinde bölge dışı güçlerin sınırlardaki bu gruplara yardım sağladıkları bilinmektedir. Bu faaliyetler Türkiye'nin komşuları Suriye, Irak ve İran ile karşılıklı ilişkilerine Cumhuriyet'in ilk döneminden itibaren zarar vermiştir.⁶¹ Bu süreç Türkiye'nin 21. yüzyılda karşılaştığı terörizm sorunun temellerinde yer almaktadır; buna rağmen 1970'lerin sonlarına kadar Türkiye, Kürtçülük hareketlerinden ciddi bir endişe duyma-

57 Eric Herring, "The Future of Iraq" Beyond Iraq: The Future of World Order, Edited by Amitav Acharya & Hiro Katsumata, (World Scientific Publishing 2011), s.16.17.

58 Bu konuda detaylı bilgi için bknz: Gilles Kepel, *Çihat İslamcılığın Yükselmesi ve Gerilemesi*, Çev: Haldun Bayrı, (Doğan Kitap, İstanbul 2001).

59 Bayram Ali Soner, Ömer Aslan, Hakan Kıyıcı, "Pkk'nın Bölgesel Terör Ağı Yapılanması", Polis Akademisi Yay, No:27, Rapor No: 9, Haziran 2017, s.11, <https://www.pa.edu.tr/Upload/editor/files/pkk-bolgesel-teror-agi-yapilanmasi.pdf>, Erişim Tarihi: 17.05.2019.

60 Robert Oslon, "The Kurdish Question in the Aftermath of the Gulf War: Geopolitical and Geostrategic Changes in the Middle East" *Third World Quarterly*, 13(3), s.476.

61 Mehmet Kaya, "Simko Ağa İsyasının Türk-İran İlişkileri Üzerindeki Etkileri (1905-1930)", *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Y.7, C. 7, S.14, Güz 2017, s.203-204.

mıştır. Hatta 1961'den 1975'e kadar Mustafa Barzani'nin ve (KDP) Kürdistan Demokratik Parti'nin siyasi gelişiminden Türkiye rahatsız değildir. Türkiye'de yaşayan Kürt nüfus üzerinde bu gelişimin belirgin bir etkisi olmamıştır.⁶² Fakat Şubat 1979'da Ankara Amerikan Büyükelçiliği'nin bir raporunda Türkiye'nin İran'daki olaylardan kaygılandığı, Kürt ayaklanmalarının Türkiye'yi etkilemesinden endişe duyulduğu belirtilmektedir.⁶³ Celal Talabani'nin bağımsızlık kazanana kadar vazgeçmeyeceklerini açıklaması da bu dönem Türk basınında yer almıştır. Bu durumdan Türkiye'nin endişe duymasının önemli bir sebebi İran Kürtleri'nin bağımsızlık kazanması durumunda İran'daki Türkleri yaşadıkları bölgelerden göçe zorlama ihtimalleridir.⁶⁴ Türkiye içinde bulunduğu dönemin siyasi atmosferinde İran'da meydana gelebilecek bu tarz bir karışıklığın Türkiye'ye yansması ihtimalinden rahatsızdır.

İran-İrak Savaşı başladığında Türkiye ekonomik ve siyasi olarak zor bir dönem yaşamaktadır. Bunun etkisiyle savaşın ilk yıllarında Türkiye ekonomisinin İran-İrak Savaşı'ndan kârlı çıktığı yönünde analizler yapılmıştır; ancak 1985'ten sonra durumun Türkiye için bir kazanç olmadığı anlaşılmıştır. Savaşın sonlarına doğru petrol tankerlerine yapılan saldırılar, Türk sürücülerin hayatını kaybetmesi, petrol sevkiyatında ortaya çıkan tehditler, Türkiye için durumu git-tikçe zorlaştırmıştır.⁶⁵ Bu dönemsel bir gerçeklik olsa da sadece savaş yıllarında değil Türkiye'nin bu savaştan ve savaş sonrası dönemden ekonomik olarak da zarar gördüğü belirtilmelidir.

İrak-İran Savaşı gerek savaşın tarafı ülkelerin sınırlarında gerekse sınır komşuları üzerinde terör faaliyetlerinin ortaya çıkmasına ve gelişmesine zemin hazırlamıştır. Bu savaşın bölgesel etkisi ve her türlü terör eylemini kapsayan sonuçları Türkiye'ye yansımıştır.

İran- Irak Savaşı'nın sürdüğü yılların Türkiye'nin iç politikasında sağ-sol çatışmaları ile bağ kurulan bir yönü vardır. Kanunen yasak olmasına rağmen cemaat, tarikat gibi örgütlenmelere karşı resmi tutum, sol fikirlerin yönetimi ele geçirmesine yönelik bir tedbir olarak 1970'li yıllardan itibaren gevşetilmiştir. Bu durumun sebebi Orta Doğu'da endişe sebebi olan kripto-marksist gruplara karşı bir savunma stratejisi olarak düşünülmüştür. İran Devrimi'nden sonra bu strateji, Türkiye'nin gerek iç gerekse dış politikasında bir güvenlik problemi ortaya çıkarmıştır.⁶⁶

62 Hale, ag.e, s.23-24.

63 The USA Security Archive, Subj: (C) Growing Turkish Concern Over Iran, Tags: PEPR.IR.TU, Ref: Ankara 0901. (info: AMB/DCM/ADM).

64 "İran'daki Kürtler Özgürlük İstiyor", Milliyet, 24.02.1979.

65 Henry J.Barkey. "The Silent Victor: Turkey's Role in the Gulf War" içinde: Karsh Efrahim. (eds) *The Iran-Iraq War*. Palgrave Macmillan,(London: 1989), s.133-138.

66 Philip Robins, *Turkey and the Middle East*, 42-43. ; Ayrıca Bknz: "Terör Ve Şiddet Olayları Kapsamında Yaşam Hakkı İhtallerini İnceleme Raporu" , Türkiye Büyük Millet Meclisi İnsan Hakları-nı İnceleme Komisyonu, (24.Dönem 3.Yasama Yılı 2013), <https://www.tbmm.gov.tr/komis->

Savaş süreci Türkiye'nin sınır meselelerine hatta devletin iç politikasına yansımıştır. Irak'ın İran'ı işgalinden on gün önce askeri müdahale gerçekleşen Türkiye'nin durumu için R.Olson, Türk Hükümeti ve Türk Silahlı Kuvvetleri'nin (TSK) bu gelişmeden haberdar olma ihtimallerini vurgulamaktadır. Olson'a göre TSK, özellikle Kürtler'in yoğun olarak yaşadıkları bölgelerde çıkması muhtemel karışıklıkları önlemek için olağanüstü yönetim ilan etmiştir. Türkiye, bu şekilde PKK hareketini bastırmak ve İran Devrimi'nden kaynaklı İslamcı propagandaları engelleme kapasitesini arttırmak istemiştir.⁶⁷

1980'li yıllarda PKK'nın gelişme imkânı bulmasına destek konusunda bölgede ön plana çıkan ülkelerden biri Suriye'dir. Türkiye, Suriye'nin PKK'ya verdiği desteğe karşı İsrail ile askerî anlaşmaya girme gereğini duymuş ve istihbarat paylaşımı yapmıştır.⁶⁸ Özcan, 12 Eylül Darbesi'nin Suriye'de eğitim alan Adıyaman, Dersim ve Sason'da üslenmek üzere Suriye sınırından Türkiye'ye giriş yapan grupların çabalarını sekteye uğrattığını belirtir.⁶⁹ 12 Eylül müdahalesinden kısa süre önce PKK liderlerinin güvenli bir bölge arayışında oldukları ve Türkiye'den Suriye'ye geçtikleri, ayrıca Lübnan'da Bekaa Vadisi'ndeki kamplarda eğitim aldıkları bilinmektedir.⁷⁰ Temmuz 1981'den itibaren ise PKK, Irak Kürtleri ile ilişkilerini geliştirme kararı almıştır. Öcalan, Kuzey Irak'tan Türkiye'ye sızmanın rahatlıkla yapılabileceğini farkettiler için bu sınır bölgesinin hedeflendiğini belirtmiştir. Bu stratejik çıkar için PKK, 1983'te KDP ile bir işbirliğine girmiştir. 1987'ye kadar devam eden KDP-PKK dayanışması PKK'nın Türkiye sınırının hemen ötesinde üslenmesini sağlamıştır. Lübnan'dan İran'a geçen PKK'nın yetişmiş kadroları ve Suriye'de bulunan teröristler silahlı ve teçhizatlı olarak PKK'nın Kuzey Irak kamplarına geçiş yapmıştır. Türkiye-İran-İrak sınırlarının kesiştiği Hakurk bölgesinde Lolan Kampı kurulmuştur. Aynı süreçte hudut boyunca Lejna-Zaho, Haftanın, Elaniş, Zavite, Kisan, Sinap, Lak-1 (Zive) gibi PKK kampları oluşturulmuştur.⁷¹ Bu kamplarda yetiştirilen PKK'lılar Irak sınırından Türkiye'ye geçiş yapmışlardır. Türkiye bu bölgedeki PKK kamplarına müdahale ettiğinde ise Lübnan'daki kamplara yönlendirilen teröristler, burada eğitim aldıktan sonra İran ve Suriye üzerinden tekrar Türkiye'ye yönlendirilmiştir. Terör örgütü silah ve finansman ihtiyacını ise haraç, bağış, soygun yanı sıra daha çok bu bölgelerde geliştirdiği uyuşturucu ticareti ve Bekaa Vadisindeki haşhaş üretimi ile desteklemiştir.⁷²

yon/insan hakları/belge/TER%C3%96R%20VE%20C5%9E%C4%B0DDET%20OLAYLARI%20KAPSAMINDA%20YA%C5%9EAM%20HAKKI%20C4%B0HLALLER%C4%B0N%C4%B0%20C4%B0NCELEME%20RAPORU.pdf , 36 , Erişim Tarihi: 12.10.2018.

67 Robert Olson, *Türkiye- İran İlişkileri 1979-2004*, Çev: Kezban Acar, (Babil Yay, Ankara, 2005), s.12.

68 Arı, a.g.e., s.42.

69 Özcan, a.g.e., s.79.

70 N.B.Criss, "The Nature of PKK Terrorism in Turkey", *Studies in Conflict and Terrorism*.(V.18), s.19.

71 İsmet G. İmset, *PKK Ayrılıkçı Şiddetin 20 Yılı (1973-1992)*, (Turkish Daily News Yayınları, Ankara, 1993), s.98-102. ; Atilla Korkmaz, Eyüp Kaçar, "PKK'nın Terör Yolu Değişti" 09.07.1987, *Milliyet*, s.13.

72 İmset, a.g.e., s.207-210

PKK, Türkiye’de hareket olanaklarını tehlikede gördüğü anda Suriye’de gelişme imkânı bulmuştur. Bu süreçte devam eden İran-İrak arasındaki savaş Türkiye’yi sadece ekonomik, sosyal, ticari değil çok boyutlu yönleri ile etkilemiştir. Türkiye’nin iç güvenliğine ve sınır güvenliğine yönelik terörizm tehdidi bu savaş süresince yayılıp gelişme imkânı bulmuştur. Bu sebeple savaşın Türkiye’ye yönelik uzun vadeli en önemli sonucu güvenlik tehdidi olan terörizmdir. Soğuk Savaş’ın bitmesiyle dünyada ekonomik gelişmeler ve refahın artışı hızlanırken Türkiye hemen tüm enerjisini terörle mücadeleye ayırmak zorunda kalmıştır. Bunun sonucunda güçlü, aktif bir Türkiye yerine terör sorununun komşularıyla ve diğer güçlerle pazarlık edildiği bir Türkiye profili ortaya çıkmıştır.⁷³ Türkiye’nin iç ve dış politikasını etkileyen bu problemin ve kavramların açıklamaları meselenin siyasi hak hedefinin ötesinde olduğunu göstermektedir.

4.2. Savaş Sırasında İran ve Irak’ın PKK’ya Yaklaşımı ve Türkiye

1980 senesinde Saddam Hüseyin kendi muhaliflerine yönelik katliamlara başlamıştır. Şii, Kürt ve Türkmen gruplar bu saldırıların hedefindedir. Irak’ın bu saldırgan tutumu muhalif Kürtler gibi Türkmenlere karşı da sürdürülmüştür. Saddam Hüseyin’in Iraklı Türkmenlere yönelik saldırıları savaş resmen başlamadan önce Türkiye-İrak ilişkilerini gergin bir noktaya taşımıştır. 1980 Ocak ayında on dört Türkmen’in idam edilmesi üzerine Türkiye, Bağdat Büyükelçisi’ni geri çekmiş; ancak savaşın seyri bu durumu değiştirmiştir. Savaş sırasında Irak’ın askeri güçleri çatışmanın yoğun olduğu güney bölgelerine kaydırılmıştır; bu durum Irak’ın kuzeyinde güç boşluğunun oluşmasına neden olmuştur. Otorite zayıflayınca KDP ve KYP bölgenin denetimini fiili olarak ele geçirmişlerdir. KDP ve KYP’nin bölgede etkinliklerini artırmalarına İran ve Suriye destek vermiştir. Türkiye, İran ve Suriye’nin bu tutumları karşısında Bağdat ile ilişkilerini yakınlaştırmıştır. Bu dönemde Fırat ve Dicle sularının kullanımı konusunda ve ticari alanda Irak-Türkiye arasında anlaşmalar imzalanmıştır. Kerkük Yumurtalık Petrol Boru Hattı’nın kapasitesinin arttırılması konusunda anlaşmaya varılmıştır. Diğer yandan 1982’nin son aylarından itibaren Kuzey Irak’ta KDP kamplarına yerleşmiş olan PKK’lılar silahlı ve eğitilmiş olarak Türkiye sınırlarına geçmeye başlamıştır.⁷⁴ PKK, KDP ile işbirliği sayesinde Silopi, Şırnak ve Uludere’ye önemli miktarda silâh, teçhizat ve militanını taşımıştır.⁷⁵ Bunun üzerine 1983 Şubat ayında Irak-Türkiye arasında “*Sınır Güvenliği ve İşbirliği Anlaşması*” imzalanmıştır. Bu anlaşmaya göre taraflar birbirlerine önceden haber vermek şartıyla, birbirlerinin topraklarında “*sıcak takip*” yapma hakkına sahip ol-

73 İhsan Bal, Önder Aytaç, “Soğuk Savaş Sonrası yeni Düşman Tanımlamaları Bağlamında Terörizm Sorununun Türk Dış Politikasına Etkileri”, içinde *21. Yüzyılın Eşiğinde Türk Dış Politikası*, Ed: İdris Bal, (Alfa Yay, İstanbul 2001), s.688

74 Özcan, ag.e., s.90

75 Erkmen, “Türkiye’nin Kuzey Irak Politikası”, *Avrasya Dosyası*, Jeopolitik Özel, Kış 2002, Cilt: 8, Sayı: 4, s.167.

Görüş

Akademik
Bakış

65

Cilt 13
Sayı 26
Yaz 2020

muştur.⁷⁶ Bu durum PKK ve KDP'nin ortak düşmana karşı birlikte hareket etme prensibine dayalı "Birlik İlkeleri Anlaşması" göz önüne alındığında Türkiye açısından önemli bir adımdır. Nitekim Irak-Türkiye arasındaki anlaşma PKK-KDP arasındaki paktın ömrünü kısaltmıştır.⁷⁷ Irak ile Sınır Güvenliği Anlaşması'nın imzalanması, Türkiye'nin PKK'lı teröristlere karşı sınırlarını korumak için Mayıs 1983'den sonra Irak'ın kuzeyine asker sevk etmesine imkân vermiştir. İran-İrak Savaşı'nın başlamasıyla, PKK ile birlikte hareket etmeye başlayan KDP, İran tarafından desteklenmiştir. Türkiye, bölgedeki operasyonlarını İran'ın desteklediği KDP'nin etkili olduğu bölgelerde gerçekleştirmiş, KDP'nin PKK ile anlaşmasını sonlandırmasını sağlamıştır.⁷⁸

Diğer yandan PKK ile KDP'nin işbirliği Irak Kürtleri'ne zarar vermişti ve Barzani bu durumdan rahatsızdır. Türkiye'nin İran-Hakkari üzerinden Irak Kürtleri için kurduğu destek hattı PKK işbirliği sebebiyle durdurulmuş, Türkiye'nin sınır ötesi operasyonlarında Barzani birlikleri zarar görmüştür. Saddam Hüseyin de bu süreçte Irak Kürtleri'nin faaliyetleri hakkında bilgi karşılığında PKK'ya silah vermiştir. 1987'de PKK ve KDP'nin ilişkilerinin bozulmasında bunların etkisi vardır; ancak Talabani ve KYP ilişkileri de bu tarihten sonra hızla gelişir.⁷⁹ 1988'de Saddam Hüseyin'in Irak sınırlarındaki muhaliflere yönelik saldırılarında Barzani kuvvetleri İran'a çekilmek zorunda kalmıştır. PKK, bölgede Barzani kuvvetlerinden kalan çok sayıda silah ve mühimmata el koyarak, Türkiye sınırında KDP'nin boşalttığı bu alanı kullanmak için Irak ile anlaşmıştır.⁸⁰

Bu süreçte İran, Kuzey Irak'ta kendi kontrolünü arttırmak amacıyla KDP'yi desteklemiştir. Türkiye ise İran tarafından bölge petroleri için mücadele etmekle itham edilmiştir; ancak Türkiye açısından tehdit PKK ve sınır güvenliğinin tehlikeye düşmesidir. İran, her hangi bir yolla Türkiye'nin KDP'yi ve Kuzey Irak'ı kontrol etmesinden endişe duymuştur. Zira bu durumda Türkiye sınır güvenliğini daha güneye kaydırır ve Türkiye ile İran Azerileri irtibat kurabilirdi. Bu düşünce bile İran açısından bir korku sebebidir.⁸¹ İran bu konuyu daima farklı iddialarıyla gizlemek istemiştir. Türkiye, Kuzey Irak'ta ve sınır bölgelerinde savunmasını arttırmak istediği her dönemde, İran tarafından Kerkük ve petrol meselesi ön plana çıkartılmıştır. Bu şekilde İran, Türkiye'nin güvenlik endişelerini manüple etmeye çalışmıştır. İran bu strateji ile Türkiye'yi Kuzey Irak'tan uzak tutabilecek uluslararası güçlere mesaj vermiş ayrıca kendi endi-

76 Fahir Armaoğlu, *21. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, (Alkım yay, 2002) s.425-438 , Tolga Çıkrıkçı, "Türkiye-İrak İlişkileri" İçinde: *Soğuk Savaş Sonrası Türkiye'nin Komşu Siyaseti*, Ed: Pınar Yürür, Arda Özkan, (Detay Yay Ankara 2016), s.345.

77 Robert Olson, *Türkiye- İran İlişkileri 1979-2004*, Çev: Kezban Acar, (Babil Yay, Ankara, 2005), s.13

78 Bayram Sinkaya, "The Kurdish question in Iran and its effects on Iran-Turkey relations", *British Journal of Middle Eastern Studies*, 45:5, s.849-850.

79 İmset, ag.e., s.226-227,231.

80 Özcan, ag.e., s.104-104.

81 Olson, ag.e, s. 14.

şelerini perdelemiştir. 1986'da Türkiye'nin PKK'ya yönelik harekâtları sırasında İran Meclis sözcüsü Haşimi Rafsancani, Ankara'nın Kerkük petrollerini ele geçirme planları yaptığını iddia etmiştir. Oysaki Turgut Özal'ın 1983'te başbakan olduğu dönemden itibaren Türkiye, Orta Doğu sorunlarına karşı aktif; ancak dengeli bir tutum sergilemiştir. Her iki tarafa eşit mesafede ilişkiler sürdürmeye çabalamıştır. Savaş yılları boyunca Türkiye, İran ve Irak ile ekonomik ilişkilerini sürdürmüştür. Irak ile Kerkük-Yumurtalık arasında petrol sevkiyatı savaş sırasında iki katına çıkmıştır. Türkiye, savaşın tarafları arasında arabulucu ve her iki ülkenin dünya ile ilişkilerini sağlayan bir konumda dış politikasını sürdürmeye gayret etmiştir.⁸²

İran ve Türkiye, savaş süresince ekonomik olarak işbirliği sağlasa da muhalif bir örgüt olan Halkın Mücahitleri Örgütü'ne mensup çok sayıda İranlı'nın bu sırada Türkiye'de olması İran'ı rahatsız eden bir konu olmuştur.⁸³ 1986'da Halkın Mücahitleri Örgütü, yurt dışında Türk temsilciliklerine saldırıda bulunan "İslami Cihad" örgütünün Humeyni rejimi tarafından desteklendiğini açıklamıştır. Örgüt yetkililerinin, "*Humeyni bir taraftan Türkiye'ye dostluk eli uzatırken, diğer elinde Türkiye'yi sırtından bıçaklayacak bir hançer tutuyor...*" ifadeleri Türk basında yer almıştır.⁸⁴ Öcalan, 1987'de yaptığı bir değerlendirmede, İran-İrak Savaşı'nın Irak-Türkiye sınırının geri üs olarak kullanımına olanak sağladığını ve bu süreçte İran'ın bu faaliyetlere göz yummasının PKK'nın ordulaşması açısından faydalı olduğunu belirtmiştir. İran'ın sınırın kuzeyinden Türkiye'ye girişlere izin vermesi PKK'nın Tunceli'ye kadar gidebilmesini sağlamıştır.⁸⁵ 1987'de Türkiye sınırlarında yakalanan Pasdaran üniforması giyen PKK'lı teröristlerin İran'daki Pasdaran kamplarında eğitim aldıkları anlaşılmıştır.⁸⁶ Bu gelişmeler üzerine Türkiye, İran'a teröristleri ve terörizmi desteklememesi uyarısında bulunmuştur. İran'ın PKK'ya destek olmak konusunda cevabı sıklıkla aynı olmuştur: "*Türkiye aleyhine her hangi bir faaliyete İran topraklarında izin verilmeyecektir.*"⁸⁷

Saddam Hüseyin ise savaşın son yıllarında Irak'ta iç muhalefete yönelik saldırılarını arttırmıştır. Özellikle Irak'ın kuzeyinde bulunan Kürt bölgelerindeki saldırılar, bu bölgeden İran ve Türkiye topraklarına göçe sebep olmuştur.⁸⁸ R.Olson'a göre Irak askerlerinin, İran birlikleriyle hareket ettiklerini düşündükleri Halepçe gibi sınır bölgelerindeki Kürt nüfusuna yönelik saldırıları sonucunda Türkiye'ye yüz bin civarında Kürt nüfus göç etmiştir. Buna ek olarak

82 Tayyar Arı, *Yükselen Güç Türkiye-ABD İlişkileri ve Orta Doğu*, (MKM Yayıncılık, Bursa 2010), s. 41

83 Olson, a.g.e, s.14

84 Seçil Özdemir, "İran Devrimi Sürecinde İran- ABD İlişkileri" Basılmamış Doktora Tezi, (İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enst. 2017.), s. 269

85 Özcan, a.g.e., s. 101

86 Nur Batur, "PKK İçin İran'a Uyarı" *Milliyet*, 09.12.1987, s.12

87 Batur, "PKK İçin İran'a Uyarı" ; "Silahlı Ayaklanma", 27.07.1987, *Milliyet*

88 Haldun Çancı and Şevket Serkan Şen, "Turkish Politics and Policies under the Impact of the 1980's PKK Revolt and the Gulf War of the Early 1990s". *European Review*, 20, 2012 doi:10.1017/S1062798711000457, s.224

Irak'tan bölge ülkelere zorla göç ettirildiklerini iddia eden iki yüz elli bin ile üç yüz bin arası Kürt nüfus vardır.⁸⁹ Saddam Hüseyin'in 1988'de gerçekleştirdiği Halepçe katliamı ardından Irak'tan gelen göçlerde resmi rakam elli binin üzerindedir.⁹⁰ 1988 ve 1991 yılları arasında Türkiye'ye gelen mültecilerin sayısı ise hızla yükselmiştir.⁹¹

1989 senesinde Türkiye Başbakanı Turgut Özal, Bitlis'te kurşungeçirmez cam bir kürsü içinde konuşma yapmıştır. Güvenlik endişeleri konusunda gelinen bu nokta İran- Irak Savaşı'nın Türkiye'ye etkisinin bir portresini temsil etmiştir. Özal, savaş sonrasında ortaya çıkan sınır problemleri konusunda Türkiye'nin Suriye ile dost geçinmek istediğini belirtmiştir. Ayrıca "*ayrılık tohumlarının kökü dışarıdan geliyor*" sözleriyle de bu süreçte bölge dışı güçlerin rolünü de ortaya koymuştur.⁹²

Savaş boyunca İran-Suriye arasındaki temas göz önüne alındığında, savaşın sonunda Türkiye'nin Suriye sınırında da terörizm tehdidiyle karşılaşması beklenmedik bir durum değildir. Suriye'nin PKK'ya verdiği desteğin amacı özellikle Türkiye sınırlarına yakın olan Kürt nüfusun PKK'ya katılımını sağlamaktır. Suriye bu şekilde kendi sınırlarındaki Kürt nüfusun siyasal taleplerini Türkiye'ye yönlendireceğini düşünmüştür.⁹³

Suriye, 1980'li ve 1990'lı yıllar boyunca Türkiye'ye karşı PKK'yı desteklemiştir. Suriye, sadece kendi topraklarında değil bu dönemde kontrolü altında bulunan Lübnan topraklarında da PKK'nın barınmasına, eğitim almasına ve kamplar kurmasına imkân sağlamıştır. Ayrıca para, silah, istihbarat, sınır geçişi konularında yardımda bulunmuştur. Türkiye kendi iç siyasi sorunlarından normalleşme sürecine adım atar atmaz etrafında beliren bu tehlikeye karşı somut adımlar atmaya çalışmıştır.

1987 yılında Suriye'ye resmi ziyarette bulunan Türkiye Başbakanı, Suriye'den PKK'ya olan desteğini çekmesini istemiştir. Suriye-Türkiye arasında güvenlik protokolleri imzalanmıştır; ancak hayata geçmemiştir.⁹⁴ Zira 1987'de Kuzey Irak'ta Barzani ve Talabani'nin PKK'ya sırt çevirmesi ve onlara bağlı peşmergelerin PKK ile çatışması sebebiyle hareket imkânı kısıtlanan teröristlerin geçiş güzergâhı olarak Suriye'yi kullandıkları tespit edilmiştir. Bu güzergâh değişikliğinin PKK'nın Türkiye'yi yanıltmaya yönelik bir stratejisi olabileceği de

89 Olson, sg.m, s.477

90 "Kitlesel Akinlar", <https://www.goc.gov.tr/kitlesel-akinlar> , Erişim Tarihi: 25.04.2020

91 Polat Kara, Recep Korkut, "Türkiye'de Göç, İltica ve Mülteciler", *Türk İdare Dergisi*, Sayı: 467, Haziran 2010 ,ss. 153-162, s.158 ; Ayrıca bkz: , <https://www.goc.gov.tr/kitlesel-akinlar>

92 Milliyet, 29.08.1989, Ozdemir, ag.t, s.269

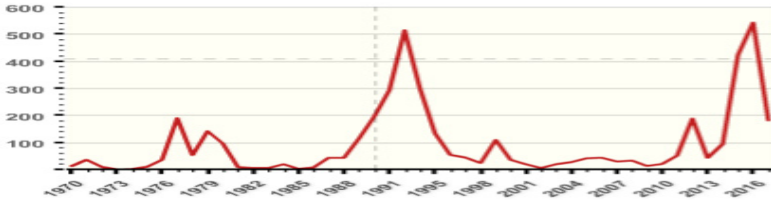
93 Özcan, a.g.e. s.248

94 Sedat Benek, "Türkiye-Suriye İlişkilerinin Sosyal Coğrafya Açısından Tarihsel Arka Planı", *Gaziantep University Journal of Social Sciences* (<http://jss.gantep.edu.tr>) 2016 15(1), s.184

iddia edilmiştir.⁹⁵ Nitekim Türkiye 1987'de Kuzey Irak'da PKK kamplarına etkili operasyonlar yapmıştır.⁹⁶

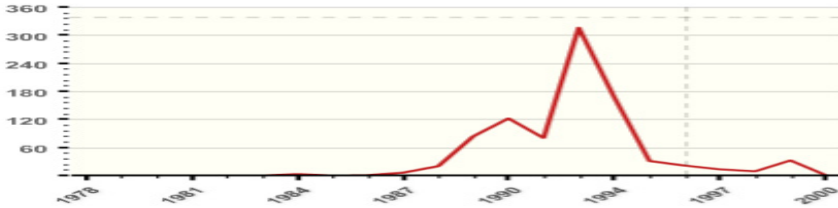
Aşağıda verilen grafiklerde (Şekil 1, Şekil 2, Şekil 3) görüldüğü gibi sürecin terörist saldırılar noktasında istatistik analizleri değerlendirildiğinde İran-İrak Savaşı sonrası Türkiye açısından ciddi bir terörizm problemi ortaya çıktığı anlaşılmaktadır. Bu süreçte KDP ve PKK tarafından İran, Irak ve Türkiye'de gerçekleştirildiği bilinen toplam 929 terörist saldırınının 909'u PKK tarafından Türkiye'de gerçekleştirilmiştir. Bu tablo, İran-İrak Savaşı sürecinde bölgenin terörize olmasının Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ne verdiği zararın bir örneğidir.

Şekil 1. Türkiye'de Terörist Saldırıların 1970-2016 Yılları Arasında Dağılım Grafiği

Kaynak: Global Terrorism Database, 2018⁹⁷

Şekil 2. Türkiye'de PKK Tarafından Düzenlenen Terör Saldırıları 1978-2000 Yılları Arasında Dağılım Grafiği

Kaynak: Global Terrorism Database, 2018⁹⁸

95 Atilla Korkmaz, Eyüp Kaçar, "PKK'nın Terör Yolu Değişti" 09.07.1987, *Milliyet*

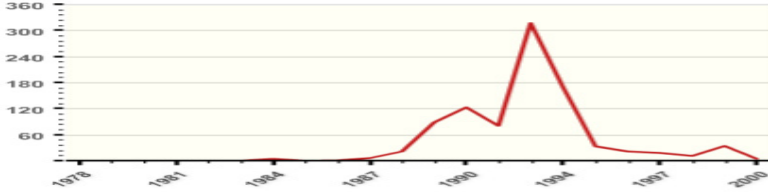
96 "Kuzey Irak'taki PKK Teröristlerine Karşı 3. Operasyon", 05.03.1987, *Milliyet*

97 Tablo 1, Global Terrorism Database(GTD)'in Türkiye ülke raporundan 2018 verileri çekilerek oluşturulmuştur. Detaylı bilgi için, https://www.start.umd.edu/gtd/search/Results.aspx?chart=overtime&casualties_type=b&casualties_max=&ctp2=all&country=209

98 Tablo 2, Global Terrorism Database(GTD)'in Türkiye ülke raporundan 2018 verileri çekilerek oluşturulmuştur. Detaylı bilgi için, https://www.start.umd.edu/gtd/search/Results.aspx?start_yearonly=1978&end_yearonly=2000&start_year=&start_month=&start_day=&end_year=&end_month=&end_day=&country=94&country=95&country=209&perpetrator=702&perpetrator=699&perpetrator=449&ctp2=all&success=yes&casualties_type=b&casualties_max=

Gazi

Şekil 3. Türkiye – İran – Irak'da KDP ve PKK Tarafından 1978- 2000 Yılları Arasında Gerçekleştirilen Terör Saldırıları Grafiği

Kaynak: Global Terrorism Database,2018⁹⁹

Savaş sonrasında ortaya çıkan gelişmeler, savaş sırasında sıklıkla dış basında iddia edildiği gibi savaştan en kârlı çıkanın Türkiye olmadığını göstermektedir. İran- Irak Savaşı Türkiye ekonomisine de darbe vurmuştur. Türkiye hızla bir ekonomik krize sürüklenmiştir. 1984'den itibaren PKK ile mücadele ve askeri harcamaların artışı Türkiye'ye olumsuz etki etmiştir. Terörizm probleminin Türkiye'ye verdiği ekonomik zarar terörizmin sadece güvenlik problemi olmadığını göstermektedir.¹⁰⁰ Türkiye, tarafı olmadığı bir savaşın etkisiyle terörizme bulaştırılmış sınırlarında çok uzun yıllar sürecek bir terör tehlikesiyle mücadeleye başlamıştır. Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra komünizm tehdidi ortadan kalkmış; ancak İran-Irak Savaşı sürecinde Türkiye'nin sınırlarında daimi bir güvenlik tehdidi yerleşebilmiştir. Ayrıca sekiz yıl süren savaş boyunca bölgede artan silahlanma ve sonrasında gelişen güvensizlik atmosferi bölgeye yönelik uzun vadeli problemlerin alt yapısını oluşturmuştur.¹⁰¹

ABD'nin Türkiye sınırlarındaki bu tehdide karşı yaklaşımı sürecin Türkiye açısından uzun vadeli sonuçlarını özetlemektedir: ABD, Türkiye'de hükümetin etnik farklılıklara baskı uyguladığı yönünde raporlar yayınlamış, insan hakları ihlalleri gerçekleştirdiğini ifade etmeye başlamıştır.¹⁰² İran-Irak Savaşı ardından ABD'nin, Körfez Bölgesi'nde başlatacağı operasyonun bölge ülkeleri üzerinde ortaya çıkaracağı etkileri değerlendiren raporlarda Türkiye'nin bir

99 Tablo 3, Global Terrorism Database(GTD)'in Türkiye ülke raporundan 2018 verileri çekilerek oluşturulmuştur. Detaylı bilgi için, https://www.start.umd.edu/gtd/search/Results.aspx?start_yearonly=1978&end_yearonly=2000&start_year=&start_month=&start_day=&end_year=&end_month=&end_day=&asmSelect0=&country=209&asmSelect1=&perpetrator=449&dtp2=all&success=yes&casualties_type=b&casualties_max=

100 Çancı, "Turkish Politics and Policies under the Impact of the 1980's PKK Revolt and the Gulf War of the Early 1990s", s.226-227, Ayrıca Bknz: Cameron S. Brown, "Turkey in the Gulf Wars of 1991 and 2003", *Turkish Studies*, 8:1, 85-119,2007, DOI: 10.1080/14683840601162054

101 Bu süreçte artan silahlanma konusunda bir rapor için bknz: https://www.sipri.org/sites/default/files/2018-11/yb_18_summary_en.pdf , s.9 ; Ayrıca savaş sırasında ABD'nin Irak ve Irak'a silah satışı konusunda bir rapor için bknz: "Iran-Iraq Buying Weapons for War", <https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/CIA-RDP85T00283R000500120005-5.pdf> Erişim Tarihi: 25.04.2020.

102 Nur Batur, "PKK İçin İran'a Uyarı", 9.12.1987, "Silahlı Ayaklanma" , 27.07.1987, *Milliyet*.

ikilem içinde kalacağı öngörülmüştür. Amerikalı yetkililer Körfez'e müdahaleleri öncesi Türkiye'nin NATO ittifakı ve ABD ilişkileri göz önünde tutulduğunda, İnanla ilişkilerinin tehlikeye girme endişesi taşıyabileceğini belirtmişlerdir. ABD'nin İran-İrak Savaşı sonrasında bölgesel stratejinde sıklıkla İran ve Türkiye'yi karşı karşıya getirecek politikalar uyguladığı görülür. İran, bölgedeki diğer ülkelerin ve İran halkının, Türkiye'nin gelişiminden ve siyasi yapısından etkilenmesinden endişelenmektedir. İran'ın Türkiye'ye yönelik bu tutumundan dolayı ilişkiler mesafeliyken, savaşın sona yaklaştığı günlerde BM, iki ülke arasında çatışmaların durması için Türkiye'nin çaba gösterilmesi beklentisini sunmuştur. İran ise "arabulucu" kavramını Türkiye'nin kullanmasından rahatsızdır. Bu sebeple Türkiye "sessiz diplomasi" yolunu izlemiştir.¹⁰³

İran-İrak Savaşı'nın hemen ardından Saddam Hüseyin bu savaşın etkilerinden hızlıca kurtulmak için Kuveyt'e baskı uygulamaya başlamıştır. Irak birlikleri 2 Ağustos 1990'da Kuveyt'i işgal etmiştir. Bu işgal de Türkiye'yi çeşitli açılardan etkilemiştir. Her iki savaş döneminde Türkiye'nin Orta Doğu bölgesine karşı izlediği politika bölgenin istikrarsız siyasal ortamı içine çekilmekten kaçınmak olmuştur.¹⁰⁴ I.Körfez Savaşı'nın başlaması bölgesel dengeleri yeniden değiştirmiştir. Bundan sonra Kuzey Irak, uluslararası siyasetin gündemine girmiştir. İran-İrak Savaşı sırasında kimyasal katliamlara maruz kalan Irak Kürtleri'ni korumak amacıyla, *Irak'ın kuzeyinde 36. paralel ile Türkiye sınırı arasında Irak güçlerinin girmesi yasak olan bir De Facto Alan ilan edilmiştir. Aynı alan 1991 yılında Amerikan, İngiliz ve Fransız birliklerinden oluşturulan ve Çekiç Güç adı verilen bir kuvvetin kontrolüne verildi. Türkiye'de konumlandırılmış bu kuvvetin alan kontrolü, 2003 yılına kadar sürdü ve Çekiç Güç, 1 Mart 2003 tarihli Bakanlar Kurulu kararıyla ortadan kaldırıldı. Yaklaşık 12 yıl boyunca, Irak'ın kontrol dışı kalan bu alanına PKK iyice yerleşti ve kurumsallaştı*¹⁰⁵

5. Sonuç

İran- Irak Savaşı, Türkiye'nin sınır güvenliğine yönelik uzun vadeli terörizm probleminin gelişme atmosferini oluşturmuştur. PKK terör örgütü Türkiye'nin sınır komşularının desteği ile gelişme imkânı bulmuştur.

İran-İrak Savaşı, PKK tehdidi yanı sıra bu terör örgütünü destekleyen sınır komşularıyla Türkiye'nin ilişkilerinde uzun yıllar sürecek güvensizlik atmosferinin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bu atmosfer sadece siyasal ve kurumsal yapıların değil, bölge halklarının birbirlerine olan güvenini de sarsmıştır.

103 Özdemir, ag.t .s.268. ; The National Archive of the United States, CIA RDP89B00224R000903140004-6.

104 İlhan Uzgel, "Türk Dış Politikasında Sivilleşme ve Demokratikleşme Sorunları: Körfez Savaşı Örneği" *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi* Cilt: 53 Sayı: 1 Yayın Tarihi: 1998, s.322-323.

105 Kenan Arınç, "Siyasî ve Tarihî Coğrafya Perspektifiyle: Türkiye'nin Terör Sorununun Analizi ve Jeopolitik - Jeostratejik Açıdan Değerlendirilmesi" *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* (2010 14 (2), s. 6.

Savaş, tarafları için fırsat olarak gözükmektedir, esas fırsatı bölgede nüfuz sahibi olmak isteyen bölge dışı aktörler elde etmiştir. İran ve Irak'ın bölgenin en güçlüsü olmak için girdikleri mücadele, Körfez'de ABD'nin varlığına zemin hazırlamıştır. Bu savaş, Soğuk Savaş Dönemi'nin bitmesiyle ortaya çıkan bölgesel çatışmaların temellerini oluşturmuştur. Savaş, İran ve Irak arasında yaşanmıştır; ancak İran-İrak Savaşı'nın etki alanı oldukça geniştir. Savaşın sürdüğü yıllar ve sonrasında başat güçler, bölge ülkeleri ve bölgesel gruplar bu sürece dahil olmuştur. Aynı zamanda Orta Doğu için bir kırılma noktası olan Körfez Savaşı'nın da alt yapısı bu savaş ile oluşmuştur.

Bu çalışma ile ortaya konulan verilerin de gösterdiği gibi PKK ve terörizm sorunu Türkiye açısından tek yönlü bir iç mesele değildir. Terörizm çok yönlü girift bir mesele olmakla birlikte PKK'nın gelişme atmosferi bulmasında uluslararası rekabetin Türkiye'ye yansması etkilidir. Aynı şekilde terörizm sorunu sadece Türkiye'nin iç güvenliğini tehdit eden bir mesele değildir; yanı sıra bölgede komşuluk ilişkilerini geliştirebileceği İran ve Suriye gibi ülkelerle Türkiye arasında bir tehdit ve güvensizlik unsurudur. PKK terörizmi Türkiye'nin komşularıyla ilişkilerinin seyrini olumsuz etkilemiştir. Bu sebeple konunun çok yönlü olarak incelenmesi ve temellerinin detaylı olarak ortaya konulması önem arz etmektedir. Zira geçen kırk yıllık süre sonucunda hala konunun özü çarpıtılmakta ve Türkiye çok yönlü güvenlik tehditleriyle karşılaşabilmektedir.

1980'li yıllarda Türkiye genel tablosunda büyük iç siyasi sorunlarla, siyasi istikrarsızlıkla, ekonomik problemlerle ilgilenmek zorundayken, İran- Irak Savaşı ile bölgede gelişen örgütsel faaliyetlerin farkındadır. Savaş süresince bölgesel güçlere bu konularda uyarılarda bulunmuş; ancak Orta Doğu'nun kaos ortamına çekilme endişesiyle mesafesini korumak zorunda kalmıştır.

Türkiye'nin bölgedeki köklü tarihi sebebiyle ortaya çıkan her problemde Türkiye ve Kerkük meselesi özellikle İran tarafından ortaya atılmaktadır. Bu durum Türkiye'nin güvenlik endişelerinin görmezden gelinmesine sebep olmaktadır. Türkiye'nin temel endişeleri bu ithamların gerisinde kalmaktadır.

Kaynaklar

ABRAHMS, Max. "What Terrorists Really Want: Terrorist Motives and Counterterrorism Strategy" İçinde: *Contending with Terrorism: Roots, Strategies, and Responses*, Ed: Michael E. Brown vd. the mit press Cambridge.

ARI, Tayyar. *Yükselen Güç Türkiye-ABD İlişkileri ve Orta Doğu*, MKM Yayıncılık, Bursa 2010.

ARINÇ, Kenan. "Siyasî ve Tarihî Coğrafya Perspektifiyle: Türkiye'nin Terör Sorununun Analizi ve Jeopolitik - Jeostratejik Açından Değerlendirilmesi" Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 2010 14 (2): 1-34.

ARMAOĞLU, Fahir. *21. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, Ankara: Alkım Yay, 2002.

Görüş

Akademik
Bakış

72

Cilt 13
Sayı 26
Yaz 2020

- ATAY, Mehmet. "Türkiye'de Terörü Ortaya Çıkaran İç ve Dış Dinamikler, Stratejiler ve Taktikler". *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları* (HÜTAD) (2008): 409-424.
- BAKHASH, Shaul. "The Troubled Relationship: Iran and Iraq, 1930-80 ". Iran, Iraq and the Legacies of War, Lawrence G. Potter and Gary G. Sick, eds. (New York: Palgrave MacMillan, 2004; paperback,2006.
- BAL, İhsan. Önder Aytaç, "Soğuk Savaş Sonrası Yeni Düşman Tanımlamaları Bağlamında Terörizm Sorununun Türk Dış Politikasına Etkileri." *21. Yüzyılın Eşiğinde Türk Dış Politikası*, Ed. İdris Bal, Alfa Yay: İstanbul 2001.
- BALCI, Ali. *The PKK-Kurdistan Workers' Party's Regional Politics: During and After the Cold War*, Palgrave Macmillan : 2017 , DOI 10.1007/978-3-319-42219-0.
- BARKEY H.J. "The Silent Victor: Turkey's Role in the Gulf War". İçinde: Karsh Efrahim. (ed.) *The Iran-Iraq War*. Palgrave Macmillan, London: 1989
- BAŞEREN, Sertaç. "Kavramsal Özellikleri ile Terörizm- Tarihi ve Hukuki Boyutları ile", *Küresel Terörizm ve Uluslararası İşbirliği Sempozyumu*, Ankara 23-24 Mart 2006: Genelkurmay Basımevi: 7-18.
- BATUR, Nur. "PKK İçin İran'a Uyarı", *Milliyet*, 9.12.1987.
- BATUR, Nur. "Silahlı Ayaklanma" , *Milliyet*, 27.07.1987.
- BENEK, Sedat. "Türkiye-Suriye İlişkilerinin Sosyal Coğrafya Açısından Tarihsel Arka Planı", *Gaziantep University Journal of Social Sciences* (<http://jss.gantep.edu.tr>) 2016 15(1):171-192.
- BLACK, Ian. "Middle East Iraq-Iran And Iraq Remember War That Cost More Than A Million Lives" <https://www.theguardian.com/world/2010/sep/23/iran-iraq-war-anniversary> Erişim Tarihi: 02.02.2019.
- BROWN, Cameron, S. "Turkey in the Gulf Wars of 1991 and 2003", *Turkish Studies*, 8:1, 2007:85-119, DOI: 10.1080/14683840601162054 .
- CEYHAN, Bozkurt. *Amerikalı Diplomatların Güneydoğu Faaliyetleri*, Kripto Yay, Ankara 2010.
- CHOMSKY, Noam. *Pirates and Emperors, Old and New: International Terrorism in the Real World*, South End Press 2003.
- CRİSS, N.B."The Nature of PKK Terrorism in Turkey", *Studies in Conflict and Terrorism*.V.18: 17-37.
- ÇANCI, Haldun and Şevket Serkan, Şen. "Turkish Politics and Policies under the Impact of the 1980's PKK Revolt and the Gulf War of the Early 1990s". *European Review*, 222232, 2012. doi:10.1017/S1062798711000457.
- ÇIKRIKÇI, Tolga. "Türkiye- Irak İlişkileri" *Soğuk Savaş Sonrası Türkiye'nin Komşu Siyaseti*, 329-382. Ed: Pınar Yürür, Arda Özkan, Detay Yay: Ankara 2016.
- DALACOURA, Katerina. "Turkey and the Middle East in the 1980s." *Millennium: Journal of International Studies*, 19(2), (1990): 207-228.

- ERGİL, Doğu. "Terörizmin Mantığı ve Hedefi," SBF Dergisi, C. 46, 1991, 171-181.
- ERKMEN, Serhat. "Körfez Savaşı Sonrası İnan-İrak İlişkileri" *Avrasya Dosyası*, C.6, S.3, (2000, Ankara), 198-218.
- ERKMEN, Serhat. "Türkiye'nin Kuzey Irak Politikası", *Avrasya Dosyası*, Jeopolitik Özel, Kış 2002, Cilt: 8, Sayı: 4, s. 160-188.
- GUNARATNA, Rohan. "Terrorist Threat in Iraq: Origins, Development and Impact." *Beyond Iraq: The Future of World Order*, 109-148. Edited by Amitav Acharya & Hiro Katsumata, World Scientific Publishing 2011.
- GÜRSES, Emin. *Ayrılkçı Terörün Anatomisi: İRA-ETA-PKK*, Bağlam Yay. İstanbul: 1997.
- HAİNES, Gerald K. "The Pike Committee Investigations and the CIA", <https://www.cia.gov/library/center-for-the-study-of-intelligence/kent-csi/vol42no5/pdf/v42i5a07p.pdf> Erişim Tarihi: 1 Ağustos 2018.
- HALE, William. *Turkey, the US and Iraq*, Londra: SAQI, 2007.
- HALE, William. "Turkey, the Middle East and the Gulf Crisis" *International Affairs*, 68(4),679-692. 1992. doi:10.2307/2622709 .
- HERRİNG, Eric. "The Future of Iraq." *Beyond Iraq: The Future of World Order*, edited by Amitav Acharya & Hiro Katsumata, 15-35. Singapore: World Scientific Publishing 2011.
- İMSET, İsmet G. *PKK Ayrılkçı Şiddetin 20 Yılı (1973-1992)*, (Turkish Daily News Yayınları, Ankara, 1993).
- KARSH, Efraim. *The Iran-Iraq War 1980-1988*, USA: Osprey Publishing, 2002.
- KAYA, Mehmet. "Simko Ağa İsyanının Türk-İnan İlişkileri Üzerindeki Etkileri (1905-1930)", *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Yıl: 7, Cilt: 7, Sayı: 14,(Güz 2017).
- KEVİN, M. Woods, Williamson Murray, Et.Al, *Saddam's War; An Iraqi Military Perspective of the Iran- Iraq War*, Institute For National Strategic Studies National Defense University, (Washington, D.C. 2009).
- KORKMAZ, Atilla. Kaçar, Eyüp. "PKK'nın Terör Yolu Değişti" *Milliyet*, 09.07.1987.
- KYDD, Andrew H. Walker Barbara F. "The Strategies of Terrorism", *International Security*, Vol. 31, No. 1 (Summer 2006), pp. 49-80.
- LAQUEUR, Walter. *A History of Terroism*, Transaction Publishers, 2002.
- LEMIEUX, Frederic. "What is terrorism? What do terrorists want?" <http://the-conversation.com/what-is-terrorism-what-do-terrorists-want-78228> , Erişim Tarihi: 17.09.2018.
- OLSON, Robert. "The Kurdish Question in the Aftermath of the Gulf War: Geopolitical and Geostrategic Changes in the Middle East" *Third World Quarterly* , 13(3): 475-499.

OLSON, Robert. *Türkiye- İnan İlişkileri 1979-2004*, Çev: Kezban Acar, Babil Yay:Ankara, 2005.

ÖKTEM, Emre "Uluslararası Hukukta Terörizm Tanım sorunu ve Milli Bağımsızlık Hareketleri", *İstanbul Ticaret Üniversitesi Dergisi*, <http://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423905100.pdf>

ÖZCAN, Nihat Ali. *PKK(Kürdistan İşçi Partisi) Tarihi, İdeolojisi ve Yönetimi*, ASAM Yayınları, Ankara 1999.

ÖZDEMİR, Seçil. "İnan Devrimi Sürecinde İnan- ABD İlişkileri" Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enst. 2017.

PHİLİP, Robins. *Turkey and the Middle East*, Londra :Pinter Published, 1991.

RENFREW, Nita M. "Who Started the War", *Foreign Policy*, No. 66 (Spring, 1987): 98-108.

SEGAL, David. "The Iran-Iraq War: A Military Analysis" *Foreign Affairs*, Summer 1988.

GAUSE F. Gregory. "Iraq's Decisions to Go to War, 1980 and 1990" *Middle East Journal*, Vol. 56, No. 1 (Winter, 2002): 47-70.

SİNKAYA, Bayram. "The Kurdish question in Iran and its effects on Iran-Turkey relations, *British Journal of Middle Eastern Studies*, 45:5, 840-859.

SONER, B. Ali, vd. "Pkk'nın Bölgesel Terör Ağı Yapılanması", Polis Akademisi Yay, No:27, Rapor No: 9, Haziran 2017 , <https://www.pa.edu.tr/Upload/editor/files/pkk-bolgesel-teror-agi-yapilanmasi.pdf> , Erişim Tarihi: 17.05.2019.

UZGEL, İlhan "Türk Dış Politikasında Sivilleşme ve Demokratikleşme Sorunları: Körfez Savaşı Örneği" *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi* Cilt: 53 Sayı: 1 Yayın Tarihi: 1998.

YALÇIN, Kemal "Türkiye'nin Güvenliği Sorunu, Terörizm ve İnan" *Terörizm İncelemeleri: Teori, Örgütler, Olaylar*, Der: Ümit Özdağ, Osman Metin Öztürk, ASAM Yay. Ankara: 2000, 276-300

Y.Y. "Türkiye ve Terörizm", Türkiye Barolar Birliği Rapor, Şen Matbaa, Ankara 2006.

Y.Y. "The Implications of the Iran-Iraq Agreement" <https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/CIA-RDP79R01142A000500050002-7.pdf>

Y.Y. "The Kurds", Doküman No: CIA-RDP63-00314R000200180010-2 , <https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/CIA-RDP63-00314R000200180010-2.pdf> , Erişim Tarihi: 20.05.2019.

"Kitleli Akınlar", <https://www.goc.gov.tr/kitleli-akinlar> .

ZABİH Sepher, "Aspects of Terrorism in Iran." *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science* 463, no. 1, September 1982: 84-94. doi :10.1177/0002716282463001007.

Resmi Yayınlar:

The USA Security Archive, "The Iran-Iraq War Chronology 1980-1988" *U-S Iran Relations During The Iran-Iraq War 1980-1988, Briefing Book For A Critical Oral History Conference*, 14-24 Dec 2008.

Görüş

Akademik
Bakış

75

Cilt 13
Sayı 26
Yaz 2020

Çevrimiçi:

Global Terrorism Database: https://www.start.umd.edu/gtd/search/Results.aspx?chart=overtime&casualties_type=b&casualties_max=&dtp2=all&country=209

https://www.start.umd.edu/gtd/search/Results.aspx?start_yearonly=1978&end_yearonly=2000&start_year=&start_month=&start_day=&end_year=&end_month=&end_day=&country=94&country=95&country=209&perpetrator=702&perpetrator=699&perpetrator=449&dtp2=all&success=yes&casualties_type=b&casualties_max=

https://www.start.umd.edu/gtd/search/Results.aspx?start_yearonly=1978&end_yearonly=2000&start_year=&start_month=&start_day=&end_year=&end_month=&end_day=&asmSelect0=&country=209&asmSelect1=&perpetrator=449&dtp2=all&success=yes&casualties_type=b&casualties_max=

<https://undocs.org/en/A/RES/40/61>

<https://undocs.org/en/A/RES/57/27>

Extended Abstract

From the time the Iran-Iraq war (1980-1988) began, Turkey officially declared neutrality. Turkey attempted to maintain a balanced strategy to avoid being drawn into the chaos and conflict environment of the Middle East during the war. Turkey wished to protect herself from the effects of war as much as possible and displayed equal distance toward the parties to the war; however, this war affected Turkey from many aspects, politically, economically, socially, etc. In this study, the effect of the war on Turkey is investigated through the security problems in the border region. During the war, terrorism had the opportunity to develop along the eastern and southeastern borders of Turkey. In the long-term, this caused the regional effect of Turkey becoming surrounded by a terrorism problem.

After the Iran-Iraq war ended, the threat to Turkey's security was not resolved. As a result, the damage of a war Turkey was not involved in had not only political and social aspects, but formed a long-term threat to border security.

In this study, within the basic framework of the Iran-Iraq war, Turkey's attitudes to the parties to the war and the effects of the war on Turkey's border security are analyzed.

In this study, the effects of the Iran-Iraq war, in which Turkey did not participate, reveal that the terrorism problem is not a unilateral internal problem in Turkey. Terrorism found the opportunity to develop along the borders of Turkey, Iraq, Iran and Syria during the war and is revealed to be a multidimensional problem supported externally in this study.

Gazi

In this period, it is not possible to normalize the attitudes displayed by the PKK terrorist organization with political and ideological statements. The effect of the atmosphere caused in the region by the Iran-Iraq war is observed in the process of the occurrence of PKK terror against Turkey.

During the eruption of war between Iran-Iraq in 1980, the use of opposition Kurdish groups in Iran and Iraq as a trump card is important. The reality revealed at this point is that organizations like the PKK, attempting to make their presence felt in a variety of ways since the 1960s, began to find the power to directly target the Turkish armed forces (TAF). While Turkey approached the end of their struggle against ASALA, they found themselves opposed by the PKK. Just as with ASALA terror, it can be said the PKK did not just develop from Turkey's internal problems.

Additionally, many Kurdish-heritage citizens exposed to terrorist attacks in the region are against the qualification of this problem developing through the years as a 'Kurdish problem'. This situation evaluates the terrorist actions taken by the PKK with attempts to form links between Kurds and they state that this problem has no direct relationship with the Kurds.

The presence of Kurds which may form a threat to Turkey's borders is a common problem in Iran, Iraq and Syria. It is possible that rather than the foundation of an independent Kurdish state becoming a problem in this situation, it is used as a tool against the administrations of countries where these groups are located. "*The 'Kurdish field' exceeding the borders of Iran, Turkey, Iraq and Syria and with its own unique features formed the motivation and opportunity for the PKK to create the structured system of a regional terror network.*"¹⁰⁶ This opportunity was discovered by the global powers before the breakup of the Soviet Union.¹⁰⁷

The PKK terrorist organization found the possibility for development with support from Turkey's border neighbors. Abdullah Öcalan represented this effect and it is reflected in Grand National Assembly of Turkey commission reports. At the same time, the development atmosphere of the PKK was effectively reflected in Turkey's international competition.

The Iran-Iraq war, in addition to the PKK threat, caused an atmosphere of distrust lasting many years in Turkey's relations with border neighbors supporting this terrorist organization. This atmosphere did not only shake the political and institutional structures, but also the trust between regional peoples.

106 Bayram Ali Soner, Ömer Aslan, Hakan Kıyıcı, "Pkk'nın Bölgesel Terör Ağı Yapılanması", Polis Akademisi Yay, No:27, Rapor No: 9, Haziran 2017, 11, <https://www.pa.edu.tr/Upload/editor/files/pkk-bolgesel-teror-agi-yapilanmasi.pdf>, Erişim Tarihi: 17.05.2019

107 Robert Oslon, "The Kurdish Question in the Aftermath of the Gulf War: Geopolitical and Geostrategic Changes in the Middle East" *Third World Quarterly*, 13(3), 476